

DRUŠTVENA I EKONOMSKA PRAVEDNOST

Materijal za obrazovne
radnice i radnike

Projekt **PRAVA U PRAKSI** - Participacijom i suradnjom do kvalitetnih politika zaštite socio-ekonomskih prava podržan je kroz Fond za aktivno građanstvo s 149.173 € financijske podrške Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova.

Ukupna vrijednost projekta je 165.748 €.

Objavljivanje ove publikacije omogućeno je financijskom podrškom Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova. Publikacija sufinancirana je sredstvima Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Centra za mirovne studije (CMS) i ne odražava nužno stavove država donatorica i Upravitelja Fonda ili Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Impressum

DRUŠTVENA I EKONOMSKA PRAVEDNOST
Materijal za obrazovne radnice i radnike

Zagreb, prosinac 2022.

Izdavač: Centar za mirovne studije

Za izdavača: Sandra Kasunić

Urednica: Lovorka Bačić

Grafičko oblikovanje: Radnja

Izdano u prosincu 2022.

Dokument se može djelomično reproducirati bez odobrenja CMS-a pod uvjetom navođenja izvora i upotrebom u nekomercijalne svrhe.

Sadržaj

1	UVODNO	5
	O publikaciji	5
	Zahvala	5
2	TEKSTOVI O PODRUČJIMA I TEMAMA SOCIO-EKONOMSKE PRAVEDNOSTI	6
	Socijalna i ekonomska ljudska prava	6
	Oblici i vidovi angažmana za socio-ekonomsku pravdu i održivu ekonomiju	9
	Društveno odgovorno poslovanje	13
	Društveno odgovoran potrošač	16
	Poštena trgovina i poštena kupovina	17
	Kako poštena trgovina (Fair Trade) doprinosi Ciljevima održivog razvoja	21
3	PRIJEDLOZI ZA NASTAVU	24
	Dostojanstven rad i pravedna trgovina čokolade	24
	Društvena odgovornost i osobni angažman	28
	Socijalna i ekonomska prava i održivi razvoj	33
	Kružna ekonomija	43
	Industrija i okoliš	52
	Pozitivan utjecaj na zajednicu – smanjenje otpada	56
	Kako biti solidaran?	61
	Pravo na obrazovanje	66
4	DODATNA TEMA ZA RAZMIŠLJANJE O GRAĐANSKOM DOPRINOSU I IDEJE ZA RAD UČENICIMA	71
	Javni prostor i sudjelovanje građana	71

O publikaciji

Ova publikacija izrađena je kao prateći materijal seminara za obrazovne radnice/ke naziva "Društvena i ekonomska pravednost", zamišljenog kao podrška onima koji provode neki oblik građanskog odgoja i obrazovanja (GOO) ili u nastavi obrađuju područje održivog razvoja (OR). Publikacija je također pogodna i za inspiriranje predmetnih nastavnika/ca Prirode i društva, Geografije, Sociologije, Etike, Biologije, Zemljopisa, Politike i gospodarstva, Hrvatskog i drugih jezika i književnosti te Povijesti.

Sadržaj je usmjeren na informiranje i izgradnju kompetencija obrazovnih radnika/ca u području socijalnih i ekonomskih ljudskih prava i pravednosti, a u okviru ciljeva održivog razvoja. Daje ideje kako tematizirati održivost, društvenu i ekonomsku pravednost i jednakost te se pripremiti za obradu ekonomske i ljudsko pravne dimenzije GOO-a odnosno povezivanje sadržaja održivog razvoja, ekonomije i ljudskih prava. Sadrži tekstove o pojedinim pojmovima, područjima i temama te primjere za rad s učenicima – kroz nastavu, izvannastavne i projektne aktivnosti.

Na usmjerenost ovim temama potakla nas je aktualnost ovih pitanja i tema kao i važnost i hitnost rješavanja problema s kojima se susreće čovječanstvo te smo smatrali važnim potaknuti obrazovne radnice/ke na promišljanje i uvrštavanje ovih sadržaja u rad s učenicima. Vjerujemo da obrazovanje ne može funkcionirati izvan konteksta.

U ovim vremenima kriza (ekoloških, ekonomskih, energetskih, migracijskih, zdravstvenih, prehrambenih, ratnih ...) postoji velika potreba za sagledavanjem konteksta (globalnog i lokalnog) u kojem živimo te suočavanjem s problemima i usmjerenošću na njihovo rješavanje. Kroz obrazovni sustav može se pripremati buduće građane na savjesno, solidarno i odgovorno ponašanje i djelovanje te aktivan doprinos konstruktivnim rješenjima za sadašnjost i budućnost.

Zahvala

Centar za mirovne studije želi zahvaliti svim suradnicama koje su doprinijele izradi ovog materijala - projektnim partnerima te studenticama programa Mirovni studiji koje su radile u mentorskoj grupi pod vodstvom Lovorke Bačić. To su: Barbara Čirjak, Iva Baraba, Maja Mlinarec, Abra Penezić, Petra Požgaj, Sanja Albaneže i Sanja Duvnjak.

TEKSTOVI O PODRUČJIMA I TEMAMA SOCIO-EKONOMSKE PRAVEDNOSTI

— Socio-ekonomska pravednost ili socio-ekonomska prava

Pripremila Tina Đaković

Socijalna, ekonomska i kulturalna prava su ljudska prava zasnovana na ideji i prema načelima jednakosti, nediskriminacije, solidarnosti i rodne ravnopravnosti.

Socijalna i ekonomska prava prepoznata su i priznata Općom deklaracijom o ljudskim pravima, kao ljudska prava koja su neophodna za dostojanstvo i slobodan razvoj, a svatko kao član društva ima pravo na socijalnu sigurnost. Opća deklaracija o ljudskim pravima također navodi i niz socijalnih i ekonomskih prava: pravo na rad, pravedne i primjerene uvjete rada i na zaštitu od nezaposlenosti, pravo na socijalnu zaštitu, pravo na adekvatan životni standard, pravo na obrazovanje. Socijalna i ekonomska prava su, kao i sva ljudska prava, nedjeljiva (neodvojiva od ljudi, inherentna ljudima, neotuđiva i univerzalna (pripadaju svim ljudima) i međuovisna (ostvarenje jednog prava uvjetuje ostvarenje drugog).

Socijalna, ekonomska i kulturna prava potvrđena su 1966. godine i Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, koji sadrži načela i obveze na koje se država potpisnica Pakta obvezuje i kojim jamči socijalna, ekonomska i kulturna prava građanima. Obveze države, kao kod svih ljudskih prava, su da poštuje, štiti i promiče ljudska prava.

Ono što je međutim specifično za socijalna, ekonomska i kulturna prava jest da se obveza države definira tako da se puno ostvarivanje prava može ostvarivati postupno - države se Paktom obvezuju da će samostalno i putem međunarodne pomoći i suradnje, i do krajnjih mogućnosti svojih raspoloživih izvora, poduzeti mjere kako bi postupno postigle puno ostvarenje socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava. Zbog toga se socijalna i ekonomska prava često ne smatraju jednako važnima kao i građanska i politička prava. Često se pod pojmom ljudskih prava prije percipiraju građanska i politička prava, a ne socijalna, ekonomska i kulturna prava. Dodatno, socijalna i ekonomska prava odražavaju obveze države da djeluje – da poduzme korake i osigura uvjete za rad, obrazovanje, socijalnu zaštitu, dok se građanska i politička prava više odnose na obvezu države da se suzdrži od djelovanja radi zaštite sloboda. Stoga se građanska i politička prava nazivaju još i pravima prve generacije,

Literatura:

Opća deklaracija o ljudskim pravima, dostupno na: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/src1.pdf

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, dostupno na: https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni-medjunarodni_pakt_o_gospodarskim_socijalnim_i_kulturnim%20pravima.pdf

Kuzelj et al., Apoteoza socijalne države: imperativni zahtjev ostvarivanja socijalne pravde u Republici Hrvatskoj. Pravni vjesnik, 37 (4-4), 2021. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/390740>

Alston, P. (2017.) "Human Rights Under Siege", International Journal on Human Rights, 25 (1). Dostupno na: <https://sur.conectas.org/en/human-rights-siege/>

Europska socijalna povelja, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2002_12_15_172.html

Europska socijalna povelja (revidirana), dostupno na: <https://rm.coe.int/168007cf93>

Ustav Republike Hrvatske, dostupno na: <https://www.usud.hr/hr/ustav-RH>

Tomasevski, K. Manual on rights-based education: global human rights requirements made simple; collaborative project between the UN Special Rapporteur on the Right to Education and UNESCO Asia and Pacific Regional Bureau for Education, UNESCO Office Bangkok and Regional Bureau for Education in Asia and the Pacific, 2004. Dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000135168>

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, dostupno na: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-skoli/595>

Nacionalni plan za unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja, dostupno na: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje>

a socijalna i ekonomska prava pravima druge generacije ljudskih prava.

Međutim, zajamčena socijalna i ekonomska prava ne predstavljaju tek neobvezujuće smjernice, već je dužnost država poduzimanje pravovremenih i učinkovitih mjera - država mora težiti najvećem mogućem ostvarenju prava u danim okolnostima i poduzimati mjere, do maksimuma raspoloživih sredstava, radi progresivnog ostvarenja priznatih prava u cilju postizanja pune realizacije. (Kuzelj et al., 2021)

O "paradoksalnom statusu ekonomskih i socijalnih prava", govori i Posebni izvjestitelj za ekstremno siromaštvo i ljudska prava Ujedinjenih naroda, koji naglašava potrebu postavljanja i shvaćanja socijalnih i ekonomskih prava u okviru ljudskih prava: "Ekonomska i socijalna prava moraju biti važan dio agende (...) tvrdi se da ako ljudi uživaju političke slobode, mogu se zauzeti za svoja socijalna prava. Ali uživanje građanskih prava ne znači uvijek i ostvarivanje socijalnih prava. Moramo početi inzistirati da katalog ljudskih prava uključuje – podjednako – obje kategorije ljudskih prava." (Alston, 2017).

U Europi, socijalna, ekonomska i kulturna prava zajamčena su i Europskom socijalnom poveljom Vijeća Europe iz 1961. godine, koja također donosi niz obveza za države potpisnice: od prava na socijalnu zaštitu, prava na zdravstvenu zaštitu, prava na rad i dostojanstvene uvjete rada, pravo na obrazovanje, pravo na zaštitu od siromaštva i socijalne isključenosti, prava na stanovanje i ostala socijalna i ekonomska prava određenih grupa, posebno žena, majki, obitelji, radnika migranata i starijih, na posebnu zaštitu izvan rada.

Europska socijalna povelja revidirana je tako da sada proklamira tri-deset i jedno pravo, a usvojena je 1996. godine. Hrvatska je potpisnica UN-ovog Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, a potpisala i ratificirala Europsku socijalnu povelju 2003. godine. Hrvatska nije ratificirala revidiranu Europsku socijalnu povelju, koju su dosad ratificirale 34 države članice Vijeća Europe, uključujući Bosnu i Hercegovinu, Srbiju i Crnu Goru.

Hrvatska je Ustavom također definirana kao socijalna država, gdje su jednakost, ravnopravnost, poštivanja prava čovjeka i socijalna pravda, uz slobodu, mirotvorstvo, očuvanje prirode, nepovredivost vlasništva, vladavine prava i demokratskog sustava, najviše vrednote ustavnog poretka. Ustav prepoznaje i građanska i politička, kao i ekonomska i socijalna i kulturna prava, koja se isprepliću. Socijalna i ekonomska prava su dalje razrađena kroz zakone i javne politike koje država donosi, a koje imaju za cilj ostvarivanje navedenih prava. Primjerice, pravo na obrazovanje koje obuhvaća četiri dimenzije – dostupnost, pristupačnost, prihvatljivost i prilagodljivost obrazovanja regulirano je su Zakonom o odgoju i obrazovanju i drugim zakonima i podzakonskim aktima, kao i javnim politikama, primjerice Nacionalnim planom za unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja.

O stanju socijalnih i ekonomskih prava u Hrvatskoj, u sklopu svojih izvještaja o ljudskim pravima svake godine izvještava i Pučka pravobraniteljica, kao i posebne pravobraniteljice za djecu, osobe s invaliditetom i ravnopravnost spolova. O stanju socijalnih i ekonomskih prava u Hrvatskoj svake godine izvještava i organizacija civilnog društva, Kuća ljudskih prava Zagreb, kroz područja pravo na adekvatni životni standard, pravo na obrazovanje, pravo na rad, pravo na zdravlje, prava beskućnika, osoba starije životne dobi, osoba s invaliditetom i drugih

[zovanje/visoko-obrazovanje/razvoj-visokog-obrazovanja/nacionalni-plan-za-unaprjedjenje-socijalne-dimenzije-visokog-obrazovanja/1977](https://www.ombudsman.hr/hr/izvjesca-puckog-pravobranitelja/zovanje/visoko-obrazovanje/razvoj-visokog-obrazovanja/nacionalni-plan-za-unaprjedjenje-socijalne-dimenzije-visokog-obrazovanja/1977)

Izvešće Pučke pravobraniteljice za 2021. godinu, dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/izvjesca-puckog-pravobranitelja/>

Izvešće o radu Pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu, dostupno na: <https://dijete.hr/hr/download/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2021-godinu/>

Izvešće o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2021. godinu, dostupno na: <https://posi.hr/wp-content/uploads/2022/04/Izvjesce-o-radu-Pravobranitelja-za-osobe-s-invaliditetom-za-2021-godinu.pdf>

Izvešće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2021. Godinu, dostupno na: <https://www.prs.hr/cms/post/675>

Ljudska prava u Hrvatskoj: stanje za 2021. godinu. Kuća ljudskih prava Zagreb, dostupno na: https://www.kuca-ljudskihprava.hr/wp-content/uploads/2022/04/KLJP_GI2021-Online_2704.pdf

manjinskih i ranjivih skupina. Prošlogodišnji izvještaj upozorava na zabrinjavajuće stanje da je i dalje više od petine stanovnika Hrvatske u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Zabrinjava i što se u riziku od siromaštva nalazi više od polovice osoba starijih od 65 godina, a više od polovice mirovina niže je od hrvatske linije siromaštva. Na kvalitetu života u Hrvatskoj i dalje negativno utječu neujednačena kvaliteta javnih usluga, regionalne nejednakosti u dohotku, neujednačen pristup zdravstvu, obrazovanju i socijalnoj zaštiti te ekonomske nejednakosti. Posebno zabrinjava neravnomjerna dostupnost socijalnih usluga koja posebno negativno utječe na ostvarivanje prava ranjivih i marginaliziranih skupina i pojedinaca.

Pristup poučavanju socijalnih i ekonomskih prava stoga treba biti usmjeren na razumijevanje temeljnih načela i vrijednosti: jednakosti, solidarnosti i nediskriminacije, kao i na razumijevanje obveza države za ispunjavanje socijalnih i ekonomskih prava, posebno onih najranjivijih skupina i pojedinaca, ali i obvezu progresivnog ostvarivanja svih socijalnih i ekonomskih prava.

Također, važno je kod učenika podizati svijest i razumijevanje važnosti informiranog i odgovornog građanskog djelovanja u svrhu očuvanja socijalne države. Shvaćanje čemu služi i na koji način je usustavljena socijalna država (mehanizmi, strategije, zakoni, politike i mjere, redistribucija dohotka), nužno je kako bi učenici razvili odgovoran odnos prema unaprjeđenju socijalnih i ekonomskih prava ljudi, lokalno i globalno. Agenda 2030 odnosno Ciljevi održivog razvoja koje zadaje, podupiru ova nastojanja i pridaju veliku važnost dostizanju standarda u ostvarivanju ovih prava. U obrazovnom i odgojnom radu u ovom području preporučljivo je povezivati sadržaje primarno vezane za Građanski odgoj i obrazovanje i Održivi razvoj kroz različite predmete, izvannastavne aktivnosti i školske projekte te projekte učenika u zajednici.

— Oblici i vidovi angažmana za socio-ekonomsku pravdu i održivu ekonomiju

Pripremila Barbara Čirjak

Definicije ključnih pojmova:

Socijalna pravda temeljna je društvena vrijednost i norma koja se tiče raspodjele bogatstva, mogućnosti i privilegija unutar društva, odnosno načina na koji se resursi trebaju distribuirati između pojedinaca i socijalnih skupina. Glavni kriteriji za ostvarivanje socijalne pravde jesu pravo, zasluga i potreba (Pojmovnik socijalne sigurnosti, 2007: 53). Ideja koja stoji iza socijalne pravde je da svi ljudi trebaju imati jednak pristup bogatstvu, zdravlju, dobrobiti, pravdi, privilegijama i mogućnostima – bez obzira na njihove pravne, političke, ekonomske ili druge okolnosti (Hayes, 2022). Socijalna prava su skup normi kojima se određuju sadržaj, razina i način zadovoljavanja socijalnih potreba pojedinaca i skupina; odnose se na zaposlenost, socijalnu zaštitu, stanovanje, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje).

Jedan od aspekta socijalne pravde je ekonomska pravda.

Ekonomska pravda je skup načela za izgradnju ekonomskih institucija kojima je krajnji cilj osigurati svakom članu društva dovoljan materijalni imetak zahvaljujući kojem će moći ostvariti dostojanstven, produktivan i kreativan život. Koncept ekonomske pravde sastavni je dio ekonomskog prosperiteta i održivog gospodarskog rasta. Ekonomska pravda nastoji eliminirati nejednakost koju stvara kapitalizam stvaranjem jednakih mogućnosti za sve članove gospodarstva. Kada su članovi društva u mogućnosti osigurati si svojim radom egzistenciju i održavati stabilan diskrecijski dohodak, vjerojatnije je da će doći do veće potrošnje na ekonomska dobra, što zauzvrat pokreće potražnju u gospodarstvu (Hayes, 2022).

Socio-ekonomska pravda je vrijednost i norma koja se tiče načina na koji se tržišna ekonomija nadopunjuje ekstenzivnim socijalnim programima kojima se nastoji ostvariti određeno dohodovno ujednačavanje i osigurati minimalni životni standard za sve članove društva bez obzira na njihove pravne, političke, ekonomske ili druge okolnosti (Pojmovnik socijalne sigurnosti, 2007).

Održiva ekonomija je “ostvarivanje rasta, učinkovitosti i »pravedne« distribucije bogatstva” (Bilas, Franc, Ostojić, 2017: 16-17, prema Šundov, 2017). Predstavlja jednu od dimenzija održivog razvoja i uključuje odgovornu proizvodnju i potrošnju, ostvarivanje ekonomskog rasta i smanjenje nejednakosti, liberalizaciju trgovine, industrijskog rasta i inovacije, izgradnju globalnih partnerstva za održiv razvoj i drugo (Bilas, Franc, Ostojić, 2017: 74).

Održiva ekonomija predstavlja: “...široku interpretaciju ekološke ekonomije gdje su varijable i problemi okoliša i ekologije dio multidimenzionalne perspektive. Socijalni, kulturni, zdravstveni i monetarno/financijski aspekti moraju se integrirati u analizu.” (Soederbaum, 2008, prema:

Literatura:

Baumgärtner, S., Quaas, M. (2009): What is sustainability economics?, Working Paper Series in Economics, No. 138, Leuphana Universität Lüneburg, Institut für Volkswirtschaftslehre, Lüneburg, <http://hdl.handle.net/10419/30222> (Pristupljeno: 17. 4. 2022.).

Bilas, V., Franc, S, Ostojić, R. (2017): Višedimenzionalnost održivog razvoja, Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu, Notitia d.o.o., str: 16-17.

Hayes, A. (2022) Investopedia. Dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/e/economic-justice.asp> (Pristupljeno: 15. 4. 2022.).

Liu, G., Brown, M. T., Casazza, M. (2017) "Enhancing the Sustainability Narrative through a Deeper Understanding of Sustainable Development Indicators", Sustainability, 9 (6), 1078. <https://doi.org/10.3390/su9061078>

Pojmovnik socijalne sigurnosti (2007). Dostupno na: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&act=8&ved=2ahUKEwiu6N-ry5pb3AhVQ2aQKHSVUC-k4QFnoECAQQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.coe.int%2Ft%2Fdg3%2Fss-csr%2FSource%2FGlossCRO.pdf&usq=AOvVaw2yFW3E84t-2kOE8wFubq4BC> (Pristupljeno: 15. 4. 2022.).

Socijalna prava. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56933> (Pristupljeno: 15. 4. 2022.).

Šundov, M. (2017) Eko - socijalno - tržišni model gospodarstva u funkciji održivog razvoja Republike Hrvatske. Disertacija. Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet, Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:192:824884> (Pristupljeno: 17. 4. 2022.).

Liu, Brown, Casazza, 2017). Prema Baumgärtner i Quaas (2009) termin "održiva ekonomija" proizlazi iz kombinacije dvaju pojmova: "održivost" i "ekonomija". Autori se pitaju koji je normativni temelj tih dvaju pojmova.

A) ODRŽIVOST

S obzirom na neizvjesnu budućnost (sve veće iskorištavanje resursa, zagađenje okoliša, globalne klimatske promjene, ekonomska i politička nejednakost u svijetu, širenje gladi i bolesti, energetske krize, rast populacije i drugi globalni, odnosno lokalni problemi) vizija održivosti usmjerena je na pravdu u domeni odnosa između čovjeka i prirode s obzirom na neizvjesnu budućnost. To uključuje tri specifična odnosa (Becker 2009: 23, prema Baumgärtner, Quaas, 2009):

- 1) pravda između ljudi različitih generacija ("međugeneracijska" pravda),
- 2) pravda između različitih ljudi sadašnje generacije ("intrageneracijska" pravda),
- 3) pravednost između ljudi i prirode ("fiziocentrična etika").

Aspekti (1) i (2) izraženi su u široko prihvaćenoj definiciji koju daje Brundtland-Commission (WCED 1987: 43): "Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnje generacije, bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje vlastite potrebe".

Dok (1) i (2) odražavaju antropocentričnu ideju pravednosti i održivosti, prema kojoj je priroda važna za ljude isključivo zbog svoje instrumentalne vrijednosti u zadovoljavanju ljudskih potreba, često se smatra da održivost uključuje i aspekt (3), tj. ideju pravednosti prema prirodi zbog njezine intrinzične vrijednosti (Sober 1986, DesJardins 2005, prema Baumgärtner, Quaas, 2009). Ovo tumačenje održivosti implicira očuvanje prirode radi nje same (Norton 1987, 2005, prema Baumgärtner, Quaas, 2009).

B) EKONOMIJA

Ekonomija je djelatnost čiji je cilj zadovoljenje osnovnih ljudskih potreba i subjektivnih želja i preferencija ljudi. Uz zadovoljenje potreba i želja mnogih pojedinaca kao normativni cilj, moderna je ekonomija stavila fokus i na učinkovitost, odnosno na odgovorno ophođenje prema oskudnim sredstvima prilikom postizanja cilja (Baumgärtner, Quaas, 2009).

Održiva ekonomija

Kada se pojmovi "održivost" i "ekonomija" ujedine, ekonomija održivosti se definira kao ideja učinkovitosti, koja je neraspisna i odgovorna prilikom korištenja oskudnih resursa, i ima dva cilja: (1) zadovoljenje ljudskih potreba i želja i (2) pravednost, uključujući među- i unutargeneracijsku pravdu i pravdu prema prirodi (Baumgärtner, Quaas, 2009).

Primjeri društvenog angažmana za socio-ekonomsku pravdu i održivu ekonomiju

Gospodarski napredak donio je korist čovječanstvu, no jasno je da on nije u skladu s postulatima održive ekonomije i socio-ekonomske pravde. Vidljive ekološke promjene i osviještenost potrošača o problemima vezanima uz klimatske promjene i onečišćenje okoliša stvorile su koncept ekološki osviještenog potrošača i društveno odgovorno poslovanje tvrtki (Tolušić, Dumančić, Bogdan, 2014) kao i pojavu društvenog angažmana za socio-ekonomsku pravdu i održivu ekonomiju.

“Pod pojmom “društveni angažman” misli se na društveno djelovanje u zajednici i za zajednicu koje uključuje različite oblike društvenog aktivizma i volontiranja, odnosno izdvajanja vlastitog slobodnog vremena i neplaćenog rada za pomoć drugima u zajednici. Također, misli se i na odnos prema politici, odnosno na sve oblike djelovanja koji se smještaju u tzv. civilno društvo, u smislu definicije Svjetskog saveza za građansku participaciju CIVICUS, prema kojoj je “civilno [...] društvo prostor između obitelji, vlade i tržišta gdje se ljudi udružuju radi promicanja zajedničkih interesa”

(Bežovan, Zrinščak, Vugec, 2005: 8)
(Tomić-Koludrović, 2008: 52)

Primjer utjecaja društvene organizacije civilnog društva i javnosti na promjenu politike tvrtke:

- Javnost i aktivistkinja Sanja Sarnavka iz udruge B.a.B.e utjecala je na izmjenu reklamne industrije IKEE ([IKEA pozvala Sarnavku da bude savjetnica u reklamnim kampanjama - CroL](#)). Navedeno je dokaz da do društveno odgovornog poslovanja tvrtke može doći i zbog reakcije javnosti i građana
- “Društveno odgovorno poslovanje maloprodajnih poduzeća” na primjeru LIDLA (autor Marinko Kapula, dostupno na internetu)
- Primjer kampanje društveno odgovornog poslovanja tvrtke IKEA

“Da se tvrtka IKEA zaista nastoji pridržavati Kodeksa, tj. IWAY Standard-a u svom poslovanju dokazuje i nagrada GandPRix Hrvatske udruge za odnose s javnošću koju je 2019. godine dobila agencija Madison Consulting za najbolju prilagodbu svjetske kampanje, i to projektom “Rodna ravnopravnost u IKEA Hrvatska: Ravnopravnost je bolja za sve”. Milivoj Đilas iz agencije Madison Consulting za PRGlas istaknuo je kako je cilj kampanje “Rodna ravnopravnost u IKEA Hrvatska: Ravnopravnost je bolja za sve” bio osigurati jednaku zastupljenost žena i muškaraca na svim pozicijama u tvrtkama, jednaku plaću za isti posao i jednake mogućnosti za napredovanje i zapošljavanje. Kampanja je nastavljena tijekom cijele godine, a u studenom 2018. je tvrtka IKEA javno obznanila da svi zaposlenici tvrtke koji su postali očevi mogu koristiti mjesec dana plaćenog dopusta, što je dodatna pogodnost koju IKEA Hrvatska pruža svojim zaposlenicima, dakle povrh onoga što je osigurano zakonom, a dio je šireg pristupa skupa podružnica IKEA Jugoistočna Europa za unaprjeđenje rodne ravnopravnosti u zajednici (“IKEA pruža podršku zaposlenicima s malom djecom”, 2018.).

Još jedan primjer doprinosa ostvarenju pune rodne ravnopravnosti u tvrtki IKEA jest natječaj Odvažna za financijsku i stručnu podršku ženama u poduzetništvu koji su pokrenuli 21 IKEA Hrvatska i Mastercard u suradnji sa zakladom za ljudska prava i solidarnost Solidarna i

Hrvatskim poslovnim savjetom za održivi razvoj (HRSPOR). Uz financijsku potporu, podržane poduzetnice dobit će obuhvatnu i kontinuiranu mentorsku podršku (Filipovik, 14. siječnja 2019.).

Nadalje, područje društvene odgovornosti na koje se tvrtka IKEA u velikoj mjeri usmjerava jest održivi razvoj, te se tako na globalnom skupu kolaboracije između Projekta obavještanja o razini ugljika u atmosferi (Carbon Disclosure Project), Instituta za svjetske resurse (World Resources Institute), Svjetskog fonda za prirodu (World Wide Fund for Nature) i Globalnog saveza Ujedinjenih naroda (United Nations Global Compact) tvrtka IKEA obvezala da će do 2030. godine koristiti samo obnovljive i reciklirane materijale kako bi smanjila svoj ugljični otisak (Ringstorm, 2018). Također, tvrtka je najavila proizvodnju zavjesa koje pročišćuju zrak, a bit će dostupne u trgovinama 2020. godine. Nadalje, IKEA Zagreb koristi 98 posto električne energije koja dolazi iz obnovljivih izvora (Jurman, 2019.).

Primjer marketinga za opće dobro tvrtke IKEA je kampanja provedena između veljače 2014. i prosinca 2015. godine kada su kupci kupovali LED rasvjetu ili LED žarulje, a zaklada IKEA Foundation financijski je potpomogla Agenciju Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR). Kampanjom je prikupljeno 30,8 milijuna eura ("Za svjetlije živote izbjeglica – Pomaganje obiteljima prisiljenima na bijeg", 2019.)." (Devčić, 2019: 20-21).

Dodatni prijedlozi za upoznavanje raznih angažmana za socio-ekonomska prava su pokreti, zadruge i udruge:

- 1) Blokada - obrazovanje dostupno svima
- 2) Zero waste pokret
- 3) Antoglobalizacijski pokreti
- 4) Udruga Vestigium
- 5) Socijalna zadruga Humana nova iz Čakovca
- 6) Clean Clothes Campaign - kampanja koja je okupila mrežu organizacija za zaštitu radničkih prava, ljudskopravaških organizacija koje promoviraju etički konzumerizam i ženskih organizacija s ciljem poboljšanja radnih uvjeta u tekstilnoj industriji. Posebno važno mjesto u CCC imaju Međunarodna organizacija rada i sindikati koji okupljaju radnice (jer, većinom su žene) u proizvodnji tekstila. Javnim razotkrivanjem uvjeta tekstilne proizvodnje CCC vrši pritisak na velike modne brendove poput H&M, Zare, Bennetona ili Levi's da stvore uvjete za ostvarivanje osnovnih ljudskih prava radnica koje proizvode njihove proizvode; da osiguraju poštenu plaću, sigurne uvjete rada i pravo na sindikalno organiziranje.

Literatura:

Devčić, M. (2019) Društveno odgovorno poslovanje i ugled tvrtke: primjer tvrtke IKEA. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:781693> (Pristupljeno: 17. 4. 2022.).

Herceg, N. (2017) Društveno odgovorno ponašanje potrošača prilikom kupnje odjevnih predmeta. Diplomski rad. Sveučilište sjever. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:218068> (Pristupljeno: 17. 4. 2022.).

Tolušić, Z., Dumančić, E., Bogdan, K. (2014) "Društveno odgovorno poslovanje i zeleni marketing", *Agroeconomia Croatica*, 4 (1), str. 25-31. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/185434> (Pristupljeno: 17. 4. 2022.).

Tomić Koludrović, I., (2007) "Društveni angažman hrvatskih građana i građanki kao indikator društvenog kapitala", *Acta Iaderina* 4(1), str.51-78. doi: <https://hrcak.srce.hr/190051>

— Društveno odgovorno poslovanje

Kompanije neoliberalnog kapitalizma većinski su usmjerene isključivo na profit i ne vode računa o potrebama društva i prirode, što je s vremenom dovelo (i dovodi) do kritičkog stava sve više obrazovane javnosti prema takvoj vrsti (ne) odgovornosti. Stoga se pojavila potreba za novim načinom poslovanja, koji bi svim sudionicima u društvu bio u korist.

Društveno odgovorno poslovanje relativno je nov način poslovanja 21. stoljeća koji se pojavio u velikim multinacionalnim korporacijama koje su bile izložene napadima zbog svoje politike prema okolišu ili zaposlenicima. Značaj društvene odgovornosti iznimno je važan jer utječe ne samo na poslovanje i izravne ekonomske interese poslodavaca, već i na dugoročno unapređenje okolišne i društvene kvalitete života cijele zajednice. Ujedno, društveno odgovorno poslovanje postaje sve značajniji element u postizanju konkurentnosti i efikasnog poslovanja suvremenih poduzeća koje uspješnost svog poslovanja, osim financijskim izvještavanjem, mjere i svojim utjecajem na unapređenje okoliša i društva (Lukić 2020, Herceg, 2017, Vrdoljak Raguž, Hazdovac, 2014).

Definicija Svjetskog poslovnog savjeta za održiv razvoj, korporativnu društvenu odgovornost objašnjava kao opredjeljenje firmi (vlasnika i investitora) da potpomažu održiv ekonomski razvoj i da u cilju poboljšanja kvalitete života surađuju sa zaposlenima, njihovim obiteljima, dobavljačima i partnerima, lokalnim zajednicama, udrugama, državnom upravom, okolišem i društvom uopće (Kotler, Li, 2007, prema Herceg, 2017). "Biti društveno odgovoran ne znači samo ispunjavati zakonske obveze, već i investirati u ljudski kapital, okoliš i odnose s dionicima. Investiranje u tehnologije koje nisu opasne za okoliš može pridonijeti konkurentnosti kompanije. U socijalnoj sferi, ulaganje u obrazovanje, radne uvjete te usvajanje dobrih odnosa sa zaposlenicima, također, može pridonijeti proizvodnosti. S druge strane, u zemljama u kojima uopće ne postoje propisi, takva praksa može dovesti do usvajanja zakonskog okvira za socijalno odgovornu praksu." (Ivić, Grubišić, 2013: 83-101).

Norme društveno odgovornog poslovanja daju smjernice za usklađivanje društveno odgovornog poslovanja i kroz usvajanje jasno definiranih normi omogućuju poduzećima poboljšavanje procesa, učinkovitosti i poslovanja općenito. "Certifikati dokazuju da poduzeće osigurava brigu i zaštitu interesno utjecajnih skupina i na taj način dokazuje da osigurava zaštitu okoliša, zdravlje i sigurnost zaposlenika, te usklađenost sustava sa standardima najbolje prakse" (Kapular, 2020: 10). "Europska komisija poziva sva velika europska poduzeća da slijede barem jedan od osnovnih dokumenata i smjernica pri definiranju svog pristupa društveno odgovornom poslovanju: UN Global Compact, OECD-ove smjernice za multinacionalna poduzeća ili normu ISO 26000 Smjernice o društvenoj odgovornosti" (Kapular, 2020: 9).

Norme društveno odgovornog poslovanja

HRN ISO 26000:2010

ISO 26000, međunarodna norma za društvenu odgovornost, jedna je od najšire primjenjivanih i najpriznatijih ISO normi. Nastala je međunarodnim konsenzusom, a u njezinu izradu bilo je uključeno više od pet stotina stručnjaka, uključujući predstavnike vlasti, nevladinih organizacija, industrije, skupina za zaštitu potrošača i udruženja radnika širom svijeta, a među sudionicima osigurana je i geografska ravnoteža kao i ravnoteža spolova. Prihvatio ju je i Hrvatski zavod za norme u studenom 2020. godine bez ikakvih preinaka kao HRN EN ISO 26000:2020, Upute o društvenoj odgovornosti (ISO 26000:2010; EN ISO 26000:2020). ISO norma sve se više smatra načinom na koji se procjenjuje ne samo poboljšanje ukupnih rezultata organizacije nego i njezina opredijeljenost za održivi razvoj koji uključuje ljudska prava. Važno je što se u normi ljudska prava ističu i kao načelo i kao glavna tema, koja pomaže u utvrđivanju rizičnih situacija povezanih s ljudskim pravima, provedbi dubinske analize i rješavanju pritužaba. Također, ova je norma mnogima pomogla da shvate kako su ljudska prava ključna za njihovo poduzeće odnosno organizaciju ako želi pridonijeti održivom razvoju. Norma HRN EN ISO 26000 sadržava dragovoljne smjernice, a ne zahtjeve, pa stoga nije namijenjena certifikaciji poput norma HRN EN ISO 9001:2015 i HRN EN ISO 14001:2015. Objedinjuje međunarodno stručno znanje o društvenoj odgovornosti: što ona znači, kojim se pitanjima organizacije trebaju baviti kako bi djelovale na društveno odgovoran način i koja je najbolja praksa u uvođenju društvene odgovornosti. Norma je snažan alat za društvenu odgovornost koji će pomoći organizacijama da prijeđu s dobrih namjera na dobre postupke (Hrvatski zavod za norme, <https://www.hzn.hr/default.aspx?id=54> ; 15. 5. 2022.).

Norma SA 8000:2008

“Pojava i razvoj norme SA 8000 (e. Social Accountability) društvena odgovornost predstavlja univerzalno poznatu početnu referentnu točku i jedan je od glavnih elemenata ”Corporate Social Responsibility” (CSR). Normu SA 8000 razvio je u New Yorku 1997 godine, SAI (e. Social Accountability International) bivši CEPAA (e. Council on Economic Priorities Accreditation Agency) u suradnji s velikim brojem tvrtki, nevladinih organizacija (npr: Amnesty International) i sindikata. Norma SA 8000 stvorena je na načelima 12 konvencija Međunarodne organizacije rada (ILO), Svjetske deklaracije o pravima čovjeka, Konvencije UN o pravima djeteta, Konvencije UN o suzbijanju svih oblika diskriminacije žena te na konsolidiranim normama ISO 9001 i ISO 14001.” (Šijaković, Nikolić, Savić, Taradi, 2013: 4, prema: Kapular, 2020: 12).

“Norma SA 8000 je objavljena 1997. godine i doživjela je nekoliko dopuna imajući za cilj borbu protiv iskorištavanja djece i neljudskih radnih uvjeta u organizacijama kao i kod dobavljača. Godine 2008. izdana je zadnja verzija norme SA 8000, u kojoj je zaštita proširena i za radnike koji svoj rad obavljaju kod kuće. Ova dobrovoljna norma stvorena je radi osiguranja poštivanja prava i morala u proizvodnji dobara i usluga, može se primijeniti na sve vrste organizacija bez obzira na veličinu i djelatnost i u bilo kojem dijelu svijeta. Osnovni postulat norme je da bi svako radno mjesto trebalo biti vođeno na način koji podržava osnovna ljudska prava i da je uprava na sebe spremna preuzeti odgovornost za to.” (Šijaković, Nikolić, Savić, Taradi, 2013: 4, prema: Kapular, 2020: 12).

Literatura:

Herceg, N. (2017) Društveno odgovorno ponašanje potrošača prilikom kupnje odjevnih predmeta. Diplomski rad. Sveučilište sjever. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:218068> (Pristupljeno: 17. 4. 2022.).

Ivić P., Grubišić, D. (2013) “Među-ovisnost društveno odgovornog ponašanja i poslovne uspješnosti”, Poslovna izvrsnost, 7(2), str. 83-101. doi: <https://hrcak.srce.hr/112692>

Kapular, M. (2020) Društveno odgovorno poslovanje malprodajnih poduzeća. Završni rad. Veleučilište s pravom javnosti Baltazar Zaprešić. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:129:831194> (Pristupljeno: 15. 5. 2022.).

Lukić, I. (2020) Etika 3 pravcima života - udžbenik etike u trećem razredu srednjih škola. Zagreb: Školska knjiga.

Vrdoljak Raguž, I., Hazdovac, K. (2014) “Društveno odgovorno poslovanje i hrvatska gospodarska praksa”, *Oeconomica Jadertina*, 4(1), str. 40-58. doi: <https://hrcak.srce.hr/130001>

“Područja koja pokriva SA8000 su prisilni i dječji rad, zaštita zdravlja i sigurnosti, sloboda udruživanja i kolektivnog pregovaranja, diskriminacija, disciplinski postupci, radno vrijeme, naknade i sustavi upravljanja. Sustavom društvene odgovornosti dokazujete da štite prava zaposlenika i osiguravate proizvodnju dobara i pružanja usluga na etičkim principima. SA8000 je sveobuhvatna, globalno prihvaćena norma za provjeru i potvrđivanje usklađenosti s korporativnom odgovornošću. Primjenjuje se na tvrtke bilo koje veličine koja svojim partnerima i drugim osobama želi pokazati svoju brigu i odgovornost.” (Šijaković, Nikolić, Savić, Taradi, 2013:4, prema: Kapular, 2020: 13).

Norma IQNet SR – 10

“Norma IQNet SR-10 propisuje zahtjeve koje organizacija treba ispuniti da bi uspješno implementirala sustav upravljanja društvenom odgovornošću, a koji za cilj ima zadovoljenje interesa zainteresiranih strana i ispunjenje postavljene politike i ciljeva društvene odgovornosti.” (Šijaković, Krišto, Batak, 2013:359-367, prema: Kapular, 2020: 13).

“Praksa društveno odgovornog poslovanja nije zakonska obveza, već se temelji na načelu dobrovoljnosti. Poduzeća sama odlučuju hoće li poslovati prema principima neoliberalnog kapitalizma 20. stoljeća i u središte svoga poslovanja smjestiti kratkoročnu maksimizaciju profita, ili će svoju upravljačku viziju temeljiti na postizanju dugoročne vrijednosti za sve dionike – organizaciju, društvo i okoliš. Društvena odgovornost stoga je slobodna odluka vlasnika poduzeća i svih zaposlenika” (Lukić, 202: 121). To nas dovodi do pitanja koje su odgovornosti i mogućnosti potrošača kojima će potaknuti poduzeća na stvaranje pozitivnih promjena i praksu društveno odgovornog poslovanja.

— Društveno odgovoran potrošač

Proces proizvodnje počinje od potrošača, a ne od proizvoda. Kako bi se znalo što treba proizvoditi, poduzećima je važno upoznati potrebe i želje potrošača, a zatim započeti s nabavom materijala i sirovina. Pritom poduzeća trebaju uzeti u obzir slične i različite potrebe potrošača, ali i njegovo ponašanje. Ponašanje potrošača može biti čimbenik opadanja rasta svakog poslovanja jer obuhvaća međusobno komuniciranje potrošača i razmjenu iskustava, odnosno aktivan odnos potrošača prema proizvodima i uslugama koje kupuje (Pindyck, Rubinfeld, 2005, prema Herceg, 2017).

Posljednjih nekoliko desetljeća, održivi je razvoj postao tema mnogih izvješća koja su utjecala na razvoj svjesnosti pojedinih potrošača o problemima vezanima uz klimatske promjene, ekološke katastrofe, onečišćenje okoliša, kršenje ljudskih i radničkih prava od strane poduzeća, osobito onih korporacija čija je moć najveća. Istovremeno, potrošač postaje svjestan vlastite mogućnosti i odgovornosti u tome da podrži poslovanje onih poduzeća koja pridonose pozitivnim promjenama u zajednici. Takvo se djelovanje naziva društvena odgovornost potrošača.

“Društveno je odgovoran onaj potrošač koji brine o tome što kupuje, na koji je način taj proizvod proizveden, tko ga je proizveo, koji su bili potrebni resursi za proizvodnju tog proizvoda, kako kupuje, kako prodaje, kako to utječe na okoliš, na koji način tvrtka čiji proizvod kupuje zapošljava, kako se odnosi prema društvu, na koji način se osposobljava za rad, kakvi su joj radni uvjeti, kako i koliko ulaže u društvenu zajednicu te poštuje li ljudska i radna prava”

(Herceg, 2017: 34)

Dakle, odgovornost potrošača temelji se na znanju i svjesnosti o načelima društveno odgovornog poslovanja koje pridonosi održivom razvoju i povećanoj aktivnosti interesnih skupina koje su u mogućnosti utjecati na sve strože zakonske regulative na nacionalnoj i internacionalnoj razini. Prihvaćanjem odgovornosti stvaramo pozitivne promjene u zajednici, a pokretačku snagu tih promjena ostvarujemo kritičkim promišljanjem o odgovornoj i etičnoj kupnji pri čemu ćemo određena poduzeća i proizvode favorizirati, a bojkotirati ona koja svojim poslovanjem izrabljuju radnike i prirodne resurse stvarajući štetu ljudima, životinjama i okolišu (Lukić, 2020).

Potrošači smo svi mi i o nama ovisi budućnost poduzeća. Podržimo poduzeća koja posluju prema načelima društveno odgovornog poslovanja i koja su nositelji održivog razvoja.

Literatura:

Herceg, N. (2017) Društveno odgovorno ponašanje potrošača prilikom kupnje odjevnih predmeta. Diplomski rad. Sveučilište sjever. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:218068> (Pristupljeno: 17. 4. 2022.).

Lukić, I. (2020) Etika 3 pravcima života - udžbenik etike u trećem razredu srednjih škola. Zagreb: Školska knjiga.

— Poštena trgovina i poštena kupovina

Pravedna trgovina (engl. *Fair Trade*) je svjetski pokret i tržišno orijentiran pristup koji omogućuje da marginalizirani proizvođači zemalja u razvoju pošteno zarade za svoj dio obavljenog posla osiguravajući im pritom i određena prava.

“Ovaj je pokret nastao s ciljem smanjenja globalnog siromaštva osnaživanjem proizvođača, unapređivanjem uvjeta života najsiromašnijih lokalnih zajednica u nerazvijenim zemljama i s ciljem očuvanja okoliša. Kupovinom Fair Trade proizvoda, potrošač izravno sudjeluje u smanjenju svjetskih trgovinskih nepravdi, uzimajući pritom u obzir ne samo ekonomske, već i društvene posljedice svojih kupovnih navika i utjecaj istih na okoliš. Fair Trade organizacije, uz potporu potrošača, aktivno sudjeluju u podržavanju proizvođača, osvještavanju javnosti i promotivnim aktivnostima kako bi se izmijenila pravila konvencionalne međunarodne trgovine”

(Petljak, Štulec, Vukmanov Šimokov, 2014).

U tom se smislu mogu izdvojiti "ciljevi poštene trgovine, a to su:

- poboljšanje životnih uvjeta proizvođača
- promicanje razvojnih mogućnosti za proizvođače u nepovoljnom položaju i zaštita djece od iskorištavanja u proizvodnom procesu
- podizanje svijesti potrošača o negativnim učincima na proizvođače međunarodne trgovine
- dati primjer partnerstva u trgovini kroz dijalog, transparentnost i poštovanje
- zalaganje za promjene pravila i prakse konvencionalne međunarodne trgovine
- zaštita ljudskih prava promicanjem socijalne pravde, zaštite okoliša i ekonomske sigurnosti” (Moore, 2004, prema Lovrić, 2016: 76-77).

Proizvodi koji su proizvedeni sukladno načelima “poštene trgovine” nose *Fair Trade* oznaku, a prema najnovijem istraživanju GlobeScana u 2021. godini, provedenom na uzorku od 15 418 ispitanika u 15 zemalja svijeta, čak sedam od deset potrošača prepoznaje *Fair Trade* oznaku, odnosno devet od deset potrošača vjeruje istoj (GlobeScan, 2021).

Kava je bila među prvim prehrambenim proizvodima s oznakom “poštene trgovine”. Danas se oznaka “poštene trgovine” može naći na velikom broju proizvoda: banane, cvijeće, čaj, med, kakao, kava, pamuk, riža, svježe voće, sokovi, šećer, vino, začini i začinsko bilje. Banane većinom dolaze iz Dominikanske Republike, Kolumbije i Ekvadora. Kakao se proizvodi u Dominikanskoj Republici, Gani, Belizeu i Obali Bjelokosti. Kava dolazi iz Etiopije, Tanzanije, Ugande, Kostarike i Gvatemale, dok cvijeće stiže iz Kenije. Voće se uzgaja u Južnoj Africi i Gani. Riža dolazi iz Indije i Tajlanda, šećer iz Paragvaja i Malavija, a čaj iz Ugande, Šri Lanke i Indije (Petljak, Štulec, Vukmanov Šimokov, 2014).

“Oznaka *Fair Trade* (Slika 1) simbol je međunarodnog *fair trade* sustava i kao takva globalno najpriznatija etička oznaka. Kada potrošači kupuju proizvode s bilo kojom od oznaka *fair trade* zapravo podržavaju poljoprivrednike i radnike u nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju.

Slika 1. Fair trade oznaka Izvor: The fairtrade marks. [Online].
Dostupno na: <https://www.fairtrade.net/about/fairtrade-marks> [24.4.2022.]

Originalna *Fair Trade* oznaka (lijevo na Slici 1) oduvijek je označavala *fair trade* proizvode, što znači da se oni mogu u potpunosti pratiti (npr. banana, kava). Oznaka sa strelicom (desno na Slici 1) znači da potrošač može pogledati na stražnjoj strani ambalaže više informacija o sastojcima i načinu nabave. Ta se oznaka koristi na proizvodima s više sastojaka, poput čokoladnih pločica ili žitarica, za razliku od oznake bez strelice, koja se koristi samo za proizvode s jednim sastojkom” (The Fairtrade Marks, prema: Lozančić, 2021: 19).

Poštena cijena

“Fair Trade sustav jamči bolje uvjete proizvođačima nudeći im dvije novčane koristi koje mogu imati utjecaj na konačnu cijenu: Fair Trade minimalnu cijenu i Fair Trade premiju.

Minimalna cijena je najniža cijena koja jamči pokriće troškova održive proizvodnje. Plaća je kupac odnosno uvoznik Fair Trade proizvoda. Iako je minimalna cijena određena, ona nije fiksna već varira ovisno o uvjetima na tržištu. Minimalna cijena služi kao osnovica za pregovaranje i dogovaranje konačne cijene proizvoda, a djeluje kao sigurnosna mreža u nestabilnim gospodarskim uvjetima.

Osim minimalne cijene, Fair Trade organizacija uređuje i plaćanje Fair Trade premije, što je zapravo iznos utvrđen radi doprinosa društvenom i ekonomskom razvoju u zajednicama proizvođača. Premija znači dodatni iznos novca, ona je dodatak na ranije spomenutu pravednu, minimalnu cijenu Fair Trade proizvoda, a plaćaju je uvoznici. Dobiveni iznos namjenski se ulaže u društvene, ekonomske i ekološke projekte na temelju odluka koje demokratski donose poljoprivrednici, proizvođači i radnici u svojim organizacijama. Ovakav način odlučivanja znači dodatnu odgovornost za proizvođače – članove organizacije. Plaćanje

Fair Trade premije omogućuje pristup povoljnijim ili beskamratnim zajmovima, tehničku pomoć u izgradnji lokalne infrastrukture, unapređenu proizvodnju, bolje sustave komunikacije i suvlasništvo transportne, proizvodne i industrijske opreme, bolju zdravstvenu zaštitu i obrazovni sustav te edukaciju i stručno usavršavanje za članove organizacije i njihove obitelji”

(Petljak, Štulec, Vukmanov Šimokov, 2014)

Ukupan iznos *Fair Trade* premija 2020. godine iznosio je 179.4 milijuna eura za 7 proizvoda (banane, zrna kakaa, kava, cvijeće, pamuk, šećer, čaj) (Fairtrade International, 2021). Slike 2 i 3 prikazuju korištenje *Fair*

Literatura:

Petljak, K., Štulec, I., Vukmanov Šimokov, I. (2014) Fair Trade: Pravedna trgovina za pravedniji svijet. Dostupno na: <https://jatrgovac.com/fair-trade-pravedna-trgovina-za-pravedniji-svijet/> (Pristupljeno: 24. 4. 2022.).

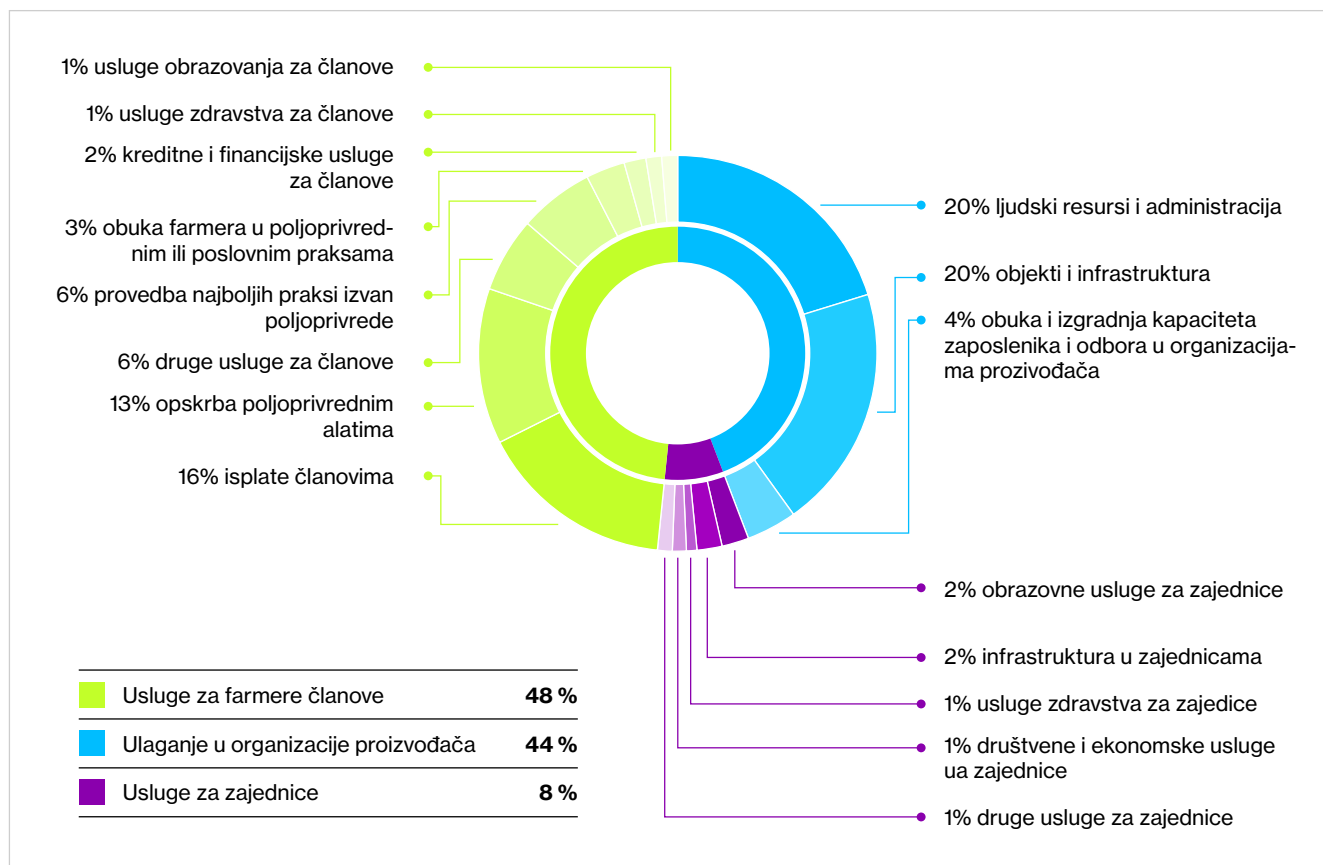
Lovrić, S. (2016) "Fair Trade as a Solution for Inequality on the Global Market - Corporate Perspective", FIP - Financije i pravo, 4(1), str. 75-88. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/156893> (Pristupljeno: 24. 4. 2022.).

GlobeScan (2021) Social and Environmental Values Increasingly Drive Consumers' Choices, According to New Research. Dostupno na: <https://globescan.com/2021/06/23/social-environmental-values-increasingly-drive-consumers-choices/> (Pristupljeno: 24. 4. 2022.).

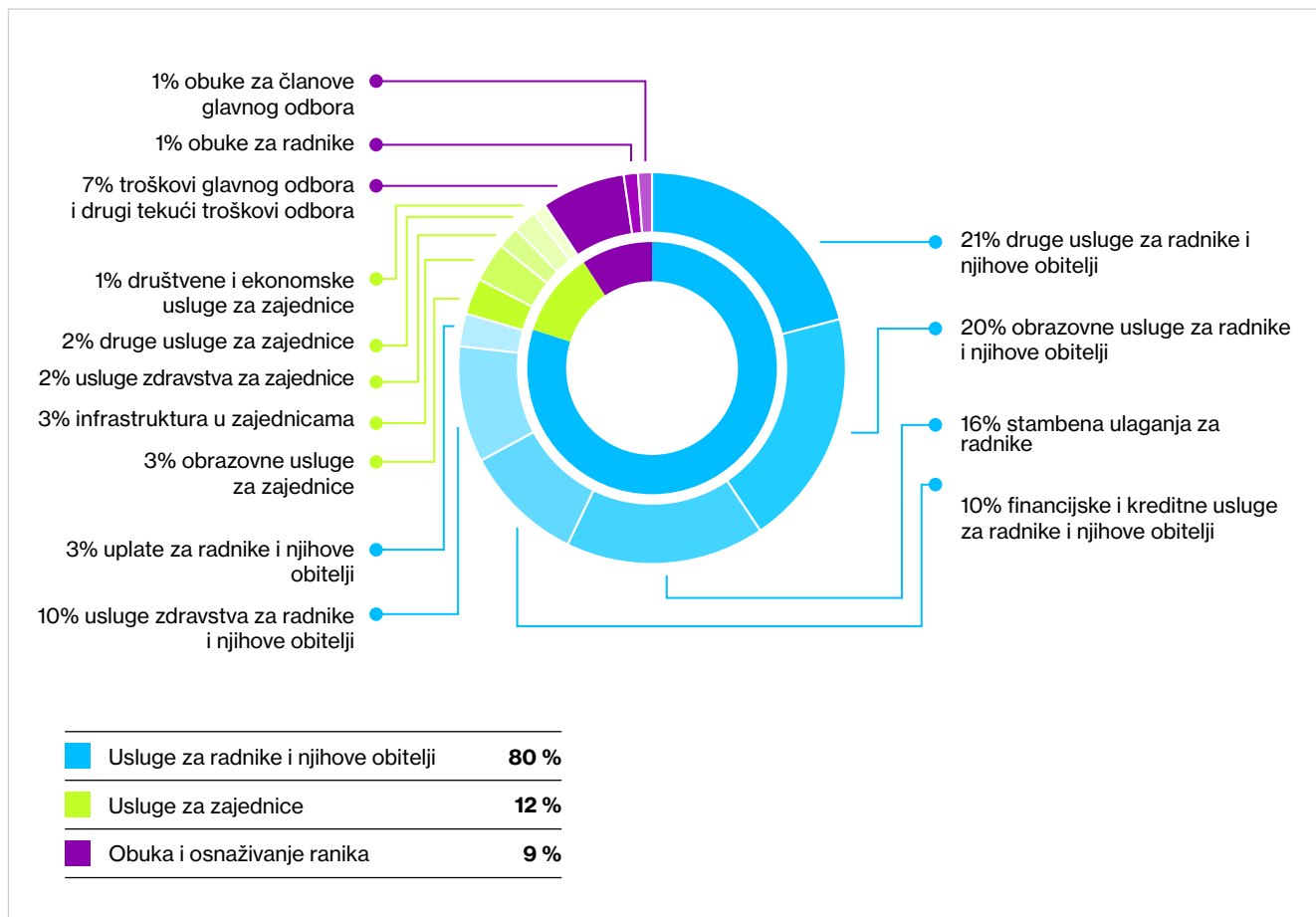
Trade premija 2020. godine od strane malih proizvođača i organizacija koje ovise o najamnim radnicima.

Mali proizvođači ne ovise cijelo vrijeme o najamnim radnicima, već svoju farmu vode uglavnom koristeći svoj i rad svoje obitelji (Small-scale Producer Organizations). 48% Fair Trade premija koristili su za usluge članova farme (isplata članovima, nabava poljoprivrednih alata, obuka za poljoprivrednike, implementacija najboljih poljoprivrednih praksi, kreditne i financijske usluge za članove, zdravstvene i obrazovne usluge za članove), 44% su iskoristili za ulaganje u proizvodnju (ljudski resursi i administracija, objekti i infrastruktura, obuka i izgradnja kapaciteta osoblja organizacije proizvođača, odbora, odbora), a preostalih 8% iskoristili su za usluge namijenjene zajednici (obrazovanje, infrastruktura, zdravstvene usluge, društvene i ekonomske usluge i ostalo) (Slika 2).

Organizacije koje zapošljavaju najamnu radnu snagu 2020. su godine Fair Trade premiju najviše koristili za usluge radnicima i njihovim obiteljima (obrazovanje, ulaganje u stanovanje radnika, financijske i kreditne usluge, zdravstvene usluge, isplata za rad), zatim na usluge za zajednicu (obrazovne, zdravstvene, socijalne i ekonomske usluge, infrastruktura) te osposobljavanje i osnaživanje radnika (Slika 3) (Fairtrade International, 2021).

Slika 2. Korištenje Fair Trade premije 2020. godine od strane malih proizvođača
Izvor: Fairtrade International: The Future is Fair – ANNUAL REPORT 2020-2021. Dostupno na: <https://www.fairtrade.net/library/2020-2021-annual-report> (Pristupljeno: 1. 5. 2022.).

Slika 3. Korištenje Fair Trade premije 2020. godine od strane organizacija koje ovise o najamnim radnicima
 Izvor: Fairtrade International: The Future is Fair – ANNUAL REPORT 2020-2021. Dostupno na: <https://www.fairtrade.net/library/2020-2021-annual-report> (Pristupljeno: 1. 5. 2022.).

Lozančić, K. (2021) Percepcija potrošača o Fair Trade proizvodima. Specijalistički diplomski stručni. Sveučilište u Splitu, Sveučilišni odjel za stručne studije. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:228:878610> (Pristupljeno: 24. 4. 2022.).

Fairtrade International (2021) The Future is Fair – ANNUAL REPORT 2020-2021. Dostupno na: <https://www.fairtrade.net/library/2020-2021-annual-report> (Pristupljeno: 1. 5. 2022.).

Small-scale Producer Organizations (Online). Dostupno na: <https://www.fairtrade.net/standard/spo> (Pristupljeno: 1. 5. 2022.).

— Kako poštena trgovina (Fair Trade) doprinosi Ciljevima održivog razvoja?

Ciljeve održivog razvoja usvojila je Opća skupština Ujedinjenih naroda u rujnu 2015., a usko su povezani s ciljevima poštene trgovine koja se izravno bavi nejednakošću, socijalnom, ekonomskom i ekološkom pravdom. Riječ je o skupu od 17 sveobuhvatnih globalnih ciljeva za borbu protiv siromaštva i postizanje održivog razvoja do 2030. Pokrivajući teme od ravnopravnosti spolova i klimatskih promjena do obrazovanja i čiste pitke vode, ovi ciljevi predstavljaju snažnu priliku za poboljšanje za 1,3 milijarde farmera i poljoprivrednih radnika o kojima ovisi svijet i proizvodnja hrane (Sustainable Development Goals).

Iako *Fair Trade* ima izravan i neizravan utjecaj na svih 17 ciljeva, ovaj je tekst usmjeren povezanost 12 ciljeva održivog razvoja sa poštenom trgovinom (Sustainable Development Goals):

CILJ 1: BEZ SIROMAŠTVA

Iskorijeniti siromaštvo svuda i u svim oblicima

Ovaj cilj je središnji za *Fair Trade* organizaciju koja nastoji osigurati da poljoprivrednici i radnici ostvare snažan napredak usmjeren na dohodak i nadnice.

CILJ 2: SVIJET BEZ GLADI

Iskorijeniti glad, postići sigurnost hrane i poboljšanu ishranu te promovirati održivu poljoprivredu

Mali poljoprivrednici i dalje osiguravaju hranu velikom postotku svjetskog stanovništva. Osiguranje sigurnih sredstava za život ključno je za postizanje ovog cilja. Osim toga, poljoprivrednici i radnici koji ostvaruju dostojanstveni prihod ili plaću moći će bolje opskrbiti svoje obitelji.

CILJ 4: KVALITETNO OBRAZOVANJE

Osigurati uključivo i kvalitetno obrazovanje te promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja

Ravnopravan pristup osposobljavanju i neformalnom obrazovanju odraslih i mladih povećat će buduće mogućnosti dostupne svima. Poljoprivrednici i radnici *Fair Trade*-a odlučuju potrošiti dio svojih *Fair Trade* premija na obrazovanje djece, dok tri *Fair Trade* proizvođačke mreže značajno ulažu u mogućnosti obuke i učenja za proizvođače.

CILJ 5: RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke

Organizacija UN-a za hranu i poljoprivredu (FAO) utvrdila je da prevladavanje rodne nejednakosti može smanjiti broj gladnih ljudi u svijetu za 150 milijuna. *Fair Trade* podržava ravnopravnost žena u zadrugama i radnim mjestima i poboljšanje njihovih plaća i prihoda. Poticanje jednakosti rezultirat će većim mogućnostima i zastupljenošću žena i djevojaka.

CILJ 8: DOSTOJANSTVEN RAD I EKONOMSKI RAST

Promovirati uključiv i održiv gospodarski rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve

U skladu s Međunarodnom organizacijom rada UN-a i nacionalnim zakonodavstvom, *Fair Trade* promiče bolje uvjete rada, podržava pregovore radnika za bolju plaću i nastoji na plantažama *Fair Trade*-a postići nadnice dostojne za život. Standardi *Fair Trade*-a zabranjuju dječji i prisilni rad i rade s mladima, njihovim zajednicama, proizvođačkim organizacijama i vladama na rješavanju tih problema.

CILJ 9: INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA

Izgraditi prilagodljivu infrastrukturu, promovirati uključivu i održivu industrijalizaciju i poticati inovativnost

Fair Trade standardi i resursi poput *Fair Trade* premije znače da poljoprivrednici i radnici kontroliraju ulaganja u svoje tvrtke i zajednice. Također je cilj da lanci opskrbe budu u potpunosti sljedivi i transparentni, kako bi proizvođači mogli donositi informirane poslovne odluke i produbiti svoje odnose sa svojim trgovinskim partnerima.

CILJ 10: SMANJENE NEJEDNAKOSTI

Smanjiti nejednakosti unutar i između država

Fair Trade organizacija poziva na trgovinsku politiku i kolektivno djelovanje koje će osigurati veće koristi od trgovine za sve poljoprivrednike i radnike. *Fair Trade* minimalne cijene i premije su sigurnosna mreža, a strategije životnog dohotka i nadnica osiguravaju put do pristojnih sredstava za život ljudi. Napori za uključivanjem i ekonomske intervencije dovest će do veće ravnopravnosti spolova, povećanih mogućnosti za mlade i suzbijanje diskriminacije.

CILJ 11: ODRŽIVI GRADOVI I ZAJEDNICE

Učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim

Organizacije proizvođača su stupovi svojih zajednica. Ulažu sredstva *Fair Trade* premije za poboljšanje infrastrukture i usluga te izgradnju otpornosti na klimatske promjene.

CILJ 12: ODGOVORNA POTROŠNJA I PROIZVODNJA

Osigurati održive oblike potrošnje i proizvodnje

Fair Trade je vodeća etička oznaka u svijetu. Kroz kampanje i zagovarački rad, okupljaju tisuće zajednica i milijune građana/ki širom svijeta u kampanji za pravedniju trgovinu. Kupci, proizvođači i zagovornici rade zajedno kako bi se zalagali za socijalnu i klimatsku pravdu.

CILJ 13: OČUVANJE KLIME

Poduzeti hitne akcije u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih posljedica

Mali poljoprivrednici već snose teret klimatskih promjena. *Fair Trade* surađuje s proizvođačkim organizacijama, poljoprivrednicima i klimatskim stručnjacima kako bi izgradili otpornost na ekstremne vremenske promjene i promjene ustaljenih klimatskih obrazaca te primijenili ekološki održive prakse.

CILJ 15: ŽIVOT NA KOPNU / OČUVANJE ŽIVOTA NA ZEMLJI

Zaštititi, uspostaviti i promovirati održivo korištenje kopnenih ekosustava, održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti degradaciju tla te spriječiti uništavanje biološke raznolikosti
Zahtjevi *Fair Trade* standarda i praksi otpornih na ekstremne vremenske promjene smanjit će pritisak na zaštićena područja i šume i smanjiti gubitak biološke raznolikosti.

CILJ 17: PARTNERSTVO ZA CILJEVE

Ojačati načine provedbe te učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj

Neravnoteža snaga u lancima opskrbe koja daje prednost kompanijama u odnosu na male poljoprivrednike u zemljama u razvoju može biti prepreka provedbi Ciljeva za održivi razvoj. *Fair Trade* surađuje s više partnera – proizvođačkim organizacijama, poduzećima, sindikatima, civilnim društvom, vladama i drugim tijelima s više dionika kako bi zajednički stvorili nove putove prema utjecaju.

Literatura:

Sustainable Development Goals (SDGs), (Online). Dostupno na: <https://www.fairtrade.net/issue/sdgs> (Pristupljeno: 1. 5. 2022.).

— Dostojanstven rad i pravedna trgovina čokolade

Prijedlog nastavne jedinice izradila Barbara Čirjak

OBRAZOVNI CIKLUS: 5. razred osnovne - 4. razred srednje škole

TRAJANJE: 1 školski sat

PREDMETI: Geografija, Biologija, Priroda i društvo, Sociologija, Etika, Politika i gospodarstvo

TEME:

- pravedna trgovina
- obrazovanje za izbor i kritičnu potrošnju
- društvena odgovornost pojedinca i osobni angažman
- dostojanstven rad

ISHODI:

- razumjeti pojam pravedna trgovina i dostojanstven rad
- razumjeti procese nastanka čokolade te spoznati kompleksnost i težina posla uzgajivača kakaa
- stvoriti svijest o nejednakosti unutar društava i između njih te uzroci-ma siromaštva
- povezati lokalni i globalni kontekst i iskustva
- stvoriti svijesti o utjecaju (odabiru i posljedicama) naših stilova života na ljude i okoliš
- oblikovati načine djelovanja za socio-ekonomsku pravdu i održivu ekonomiju
- razviti sposobnost donošenja informiranih odluka

POVEZANOST S TEMOM ODRŽIVOG RAZVOJA:

- 2 – Svijet bez gladi
- 8 – Dostojanstven rad
- 12 – Odgovorna potrošnja i proizvodnja

OBLICI I METODE RADA: usmeno izlaganje, razgovor/rasprava, pisanje, demonstracija, *brainstorming*, suradnički oblici rada

NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA: Kompjuter, projektor, power-point prezentacija, video “Kako ubrati kakao?”, prazan papir, tekst “Kako poštena trgovina doprinosi Ciljevima održivog razvoja?” (nalazi se u prethodnom poglavlju publikacije)

OPIS I STRUKTURA AKTIVNOSTI

AKTIVNOST 1

- Trajanje 5 minuta
- Nastavnik/ca prikazuje učenicima/ama logo pravedne trgovine (*Fair Trade*) i pita ih znaju li što označava, jesu li ga ikad vidjeli na nekom proizvodu? Ako je potrebno, nastavnik/ca nadopunjuje njihovo znanje o tome.
- Nastavnik/ca objašnjava učenicima/ama cilj Fairtrade organizacije: dati manjim poljoprivrednicima posao, osigurati obiteljima u ruralnim zajednicama stabilan prihod i omogućiti im da planiraju svoju budućnost.
- Također, objašnjava učenicima/ama što označava kupnja artikala s oznakom *Fair Trade*: podržavanje poljoprivrednika i radnika diljem svijeta dajući im poštenu cijenu za svoje proizvode.
- Nastavnik/ca ukratko izlaže učenicima/ama put koji je čokolada koju su oni konzumirali prošla: uzgajivač – stablo kaka – mahuna kaka – zrno kaka – trgovinska razmjena – tvornica – prodavaonica – kupac.

Savjet/prijedlog za nastavnike/ce: Prije početka nastavne jedinice poželjno je upoznati učenike s pojmovima: globalizacija, proizvodnja, trgovina, potrošnja.

AKTIVNOST 2

- Trajanje 30 minuta
- Nastavnik/ca upoznaje učenike/ce sa nekim od poljoprivrednika koji uzgajaju kakao i sa pojmom zadruga.
- Zatim ih upoznaje sa procesom uzgoja (stablo kaka, razvoj mahune kaka, zrno kaka).
- Učenici/e i nastavnik/ca gledaju video "Kako ubrati kakao": <https://www.youtube.com/watch?v=tCk2yD9GEeA>
- Nakon odgledanog videa učenici/e procesuiraju posao uzgajivača i težinu posla kojeg farmeri obavljaju (koristeći zadatak povezivanja na prezentaciji, tj. kartice koje učenici/e trebaju poredati, a na kojima su navedeni koraci koje uzgajivač obavlja prilikom branja).
- Nastavnik/ca zadaje učenicima/ama zadatak da razmisle o tome što definira dostojanstveni rad i koje su mu karakteristike. Zatim zapisuju ideje/definicije/ključne termine na veliki komad papira.
- Nastavnik/ca objašnjava trgovinsku razmjenu Fairtrade organizacije, navodi procese koji se događaju u tvornici naglašavajući ključnu ulogu uzgajivača kaka. Pritom učenicima/ama navodi ulogu *Fair Trade* minimalne cijene i *Fair Trade* premije kao i poziciju koju uzgajivač kaka ima, a koji nije dio Fairtrade organizacije.
- Zatim ističe da je u okviru današnje nastavne jedinice opisan put od kakao zrna do čokoladice završen te da je sada na nama, kupcima, da odaberemo koju vrstu čokolade kupiti.
- Nastavnik/ca potiče raspravu: što bi utjecalo na vaše odluke?

Savjeti/prijedlozi za nastavnike/ce: Pročitati u pripremi tekst o zadruzi Kuapa Kokoo: <https://www.fairtrade.org.uk/farmers-and-workers/cocoa/kuapa-kokoo-ghana/>

- Nastavnik/ca treba naglašavati ulogu uzgajivača kakaa i težinu posla koji radnici obavljaju.
- Dok podučava, nastavnik/ca bi neprestano trebao/la imati na umu održivi razvoj, pravednu trgovinu i dostojanstven rad. Međunarodna organizacija rada dostojanstven rad definira kao produktivan rad za žene i muškarce u uvjetima slobode, jednakosti, sigurnosti i ljudskog dostojanstva. Kako bi rad bio dostojanstven, on mora:
  - biti pošteno plaćen
  - garantirati siguran oblik zaposlenja i sigurne uvjete rada
  - omogućiti jednake prilike i uvjete za sve
  - uključivati socijalnu zaštitu radnika i njihovih obitelji
  - nuditi prilike za osobni razvoj i socijalnu integraciju radnika
  - omogućiti radnicima izražavanje zabrinutosti
- Nakon argumentacije učenika, nastavnik zaključuje: Kako bismo odabrali najbolji izbor za same sebe, moramo znati koje su nam mogućnosti/opcije. Izbori koje donosimo ne utječu samo na nas. Mnogi naši izbori će utjecati i na druge ljude. Ponekad će imati veliki učinak. danas ste već donijeli odluke koje utječu na živote mnogih drugih ljudi diljem svijeta. Stvari koje kupujemo i u kojima uživamo imaju veliki utjecaj na živote drugih ljudi. Sve što mi jedemo, oblačimo, igramo se, netko je negdje uzgojio ili napravio, a prilikom odabira proizvoda koje ćemo mi kupiti će promijeniti život tih ljudi. Što više naučimo o ljudima na koje se oslanjamo, vjerojatnije je da ćemo željeti donijeti dobre odluke.

AKTIVNOST 3

- Trajanje 10 minuta
- Ciljevi održivog razvoja (SDG), također poznati kao Globalni ciljevi su usvojile sve države članice Ujedinjenih naroda 2015. kao univerzalni poziv na akciju za okončanje siromaštva, zaštitu planeta i osiguranje da svi ljudi uživaju u miru i prosperitetu do 2030.
- *Fair Trade* radi na ispunjavanju mnogih od ovih ciljeva. kao razred, raspravite i identificirajte globalne ciljeve koje *Fair Trade* nastoji riješiti. nastavnik/ca potiče raspravu: možete li prepoznati ciljeve na koje smo se usredotočili u današnjoj lekciji?

Savjet/prijedlog za nastavnike/ce: nastavnik/ca može učenicima/ama isprintati tekst “Kako poštena trgovina doprinosi ciljevima održivog razvoja?”.

PRIJEDLOG ZA DODATNE AKTIVNOSTI

- Napisati osvrt na dokumentarni film mračne tajne čokolade (osmi razredi pa nadalje) <https://www.youtube.com/watch?v=srrofcxzofi>

Izvori:

<https://lora.bioteka.hr/cilj-8-dostojanstven-rad-i-gospodarski-rast/>

<https://www.twinkl.hr/> (prezentacija Fair Trade Chocolate – Information PowerPoint)

Popis poveznica na korisne tekstove video materijale:

<https://www.fairtrade.org.uk/farmers-and-workers/cocoa/kupa-kokoo-ghana/>

<https://www.youtube.com/watch?v=tCk2yD9GEeA>

<https://www.youtube.com/watch?v=SRroFCxzofi>

Poveznica na prezentaciju:

<https://docs.google.com/presentation/d/13VCafXgZ-cCu96tQsfSASIN9uHa5d-NOgg/edit?usp=sharing&ouid=103079605834004915334&rt-pof=true&sd=true>

EVALUACIJSKI UPITNIK:

Molimo da odgovoriš na pitanja zaokruživanjem tvrdnje (U potpunosti da. Da. Ne. U potpunosti ne. Ne znam). Upitnik je anonimn, a cilj mu je prikupiti povratne informacije kako bi se lekcije po potrebi mogle poboljšati. Zahvaljujemo na ispunjavanju upitnika.

1. Je li ova lekcija bila zanimljiva?				
U potpunosti da	Da	Ne	U potpunosti ne	Ne znam
Zašto?				
2. Misliš li da je tema ove lekcije važna?				
U potpunosti da	Da	Ne	U potpunosti ne	Ne znam
Zašto?				
3. Jesi li naučio išta novo?				
U potpunosti da	Da	Ne	U potpunosti ne	Ne znam
Zašto?				
4. Postoji li nešto iz današnje lekcije o čemu želiš naučiti više? Ako da, navedi što.				

— Društvena odgovornost i osobni angažman

Prijedlog nastavne jedinice izradila Barbara Čirjak

OBRAZOVNI CIKLUS: 5. razred osnovne - 4. razred srednje škole

TRAJANJE: 1 školski sat

PREDMETI: Geografija, Etika, Sociologija, Politika i gospodarstvo, Engleski jezik

TEME:

- društvena odgovornost pojedinca i osobni angažman
- društveno odgovorno poslovanje
- socio-ekonomska pravda i održiva ekonomija
- životni stilovi za održivi svijet

ISHODI:

- analizirati pojmove: društvena odgovornost poduzeća, društvena odgovornost potrošača, poštena trgovina, poštena kupovina, dostojanstven rad
- prepoznavati oznake na pakiranjima proizvoda i usvojiti što ona znače
- osvijestiti ulogu aktivnog građanina u doprinosu održivoj ekonomije i socio-ekonomskoj pravdi
- razmišljati o ideji izbora, vlastitoj slobodi i odgovornosti u donošenju izbora u kontekstu kupovine
- bojkotirati poduzeća koja promiču nejednakosti, sudjelovati u kampanjama za pravedniji svijet
- usvojiti i primjenjivati navike koje promiču socio-ekonomsku pravdu

POVEZANOST S TEMOM ODRŽIVOG RAZVOJA:

- 1 – Bez siromaštva
- 8 – Dostojanstven rad
- 12 – Odgovorna potrošnja i proizvodnja

OBLICI I METODE RADA: usmeno izlaganje, razgovor/rasprava, pisanje, demonstracije, *brainstorming*, suradničko učenje

NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA: Kompjuter, projektor, ploča, video "Želimo pravednu proizvodnju tropskog voća", prazan papir, članci:

- <https://voxfeminae.net/vijesti/hm-ponovo-na-udaru-zbog-potplacivanja-radnica-u-tvornicama/>
- <https://voxfeminae.net/vijesti/50-000-tekstilnih-radnica-u-bangladesu-u-strajku/>
- <https://voxfeminae.net/vijesti/tekstilne-radnice-u-vijetnamu-suoce-ne-sa-seksualnim-zlostavljenjem/>

- <https://voxfeminae.net/vijesti/radnice-u-zarinoj-tvornici-u-odje-ci-ostavile-poruke-da-nisu-placene-za-svoj-rad/>
- <https://net.hr/danas/nike-just-stop-it-f32a072c-b1ce-11eb-bb98-0242ac15001a>

OPIS I STRUKTURA AKTIVNOSTI:

AKTIVNOST 1

- Trajanje 10 minuta

Za uvod nastavnik/ca može postaviti iduća pitanja:

- Razmislite o proizvodima koje svakodnevno koristite.
- Podignite ruku ako ste danas konzumirali sljedeće: šalica kave, šalica čaja, banana, nešto što u sebi sadržava šećer ili ako nosite pamuk.
- Podignite ruku ako znate iz koje zemlje vaša kava, čaj, banana, pamuk potječe.

Nastavnik/ca učenike/ce potiče na razgovor o sljedećim temama:

- Što je izbor? Što znači imati izbora?
- Koje ste izbore donijeli danas kada je u pitanju hrana, odjeća? Što je utjecalo na vaš odabir?
- Na temelju čega/kojih kriterija temeljite vaše izbore?

Zatim objašnjava ulogu nas kao potrošača i kupaca u globalnoj ekonomiji budući da spomenuti proizvodi koje konzumiramo mi, kao krajnji potrošači, dolaze iz zemalja koja su udaljena od nas tisućama kilometara i čiji su radnici plaćeni ispod zakonskog minimuma te koji rade u ilegalnim radnim uvjetima (loša ventilacija, male ili nikakve stanke, neprikladan radni prostor, nedovoljno osvjetljenje ili neugodno/opasno visoke ili niske temperature). Nastavnik/ca na prezentaciji može pokazati na karti svijeta države iz kojih dolaze tropski proizvodi i pamuk kako bi se učenici znači prostorno orijentirali. Također, nastavnik/ca ističe kako smo prilično otuđeni od proizvoda koje kupujemo, proizvodnog procesa i ljudi koji taj proizvod proizvode.

Savjeti za nastavnike/ce: Dok podučava, nastavnik/ca bi neprestano trebao/la imati na umu održivi razvoj, pravednu trgovinu i pravednu kupovinu. učenici/e bi trebali/e shvatiti da i oni/e mogu biti aktivni/e građani/ke na lokalnoj i globalnoj razini, a pogotovo ako se kao potrošači opredijele za kupovinu proizvoda s fair trade oznakom. Kupovinom proizvoda s fair trade oznakom neposredno podržavamo poljoprivrednike i radnike u nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju i smanjujemo svjetske trgovinske nepravde, negativne učinke neoliberalnog kapitalizma, kao što su potplaćenost rada, niski socijalni i zdravstveni standardi te nebriga o održivom razvoju.

AKTIVNOST 2

- Trajanje 10 minuta
- Učenici/e gledaju [video](#)

Nastavnik/ca s učenicima/ama raspravlja o pogledanom sadržaju. Za raspravu će poslužiti sljedeća pitanja:

- 1) Koje je osjećaje kod vas video izazvao?
- 2) Koja su prava prekršena?
- 3) Što možemo učiniti po pitanju npr. dječjeg rada ili globalnog siromaštva?

Nastavnik navodi podatke Svjetske banke kako bi zainteresirao učeni-ke na daljnju raspravu:

- Prema Svjetskoj banci, siromašni su oni koji žive s manje od dva dolara dnevno, dok se kao apsolutno siromaštvo smatra život s manje od jednog dolara dnevno. S manje od 2 dolara dnevno danas živi gotovo polovina svjetskog stanovništva, a u ekstremnom siromaštvu živi čak 1.2 milijarde ljudi, koji žive s manje od jednom dolara dnevno.
  - U svijetu je 218 milijuna djece starosti između 5 i 17 godina zaposle-no, a njih 152 milijuna žrtva su izrabljivanja djece (2014. godina).
  - Tijekom 2018. godine je oko 700 milijuna radnika živjelo u ekstre-mnom ili umjerenom siromaštvu s primanjima manjim od 3,20 ame-ričkih dolara dnevno.
- 4) Jeste li ikada primijetili na proizvodima koje kupujete neke oznake kao u zadnjem dijelu videa? (od 1:50 do 1:54).
- Nastavnik/ca objašnjava učenicima/ama kako kupujući proizvode s određenim certifikatima, može poduprijeti oblike poslovanja onih poduzeća koje dijele vrijednosti održivog razvoja i koja su predana društvenoj pravdi i jednakosti, zaštiti okoliša i ljudskih radnih prava.
  - Nastavnik/ca učenike/ce dijeli u četiri skupine. Svaka skupina dobiva isprintani članak.
  - Učenici/e u skupinama analiziraju članak i podcrtavaju dijelove povezane s kršenjem ljudskih i radničkih prava od strane korporacije imajući na umu koncept dostojanstvenog rada i njegovo značenje.
  - Nastavnik/ca na ploču zapisuje zaključke učenika/ca: za što su op-tužene tvornice tekstilne industrije/korporacije iz članaka.
  - Raspravljaju o tome koliko konzumiraju/troše proizvode iz korporaci-ja koje se u člancima spominju.
  - Razred raspravlja o rješenjima na lokalnoj i globalnoj razini, a sa stajališta utjecaja na ljudska prava, okoliš, radnička prava i zdravlje te važnost odgovorne potrošnje.
  - Nastavnik/ca nadopunjuje ideje razreda s konceptom odgovorne i etične potrošnje, bojkotom (kolektivno odbijanje nekih usluga ili proizvoda) i njegovim dugoročnim posljedicama, društveno odgo-vornim poslovanjem (nastavnik se ovdje može referirati i na zadrugu Humana Nova iz Čakovca) i buycottom (podržavanje tvrtke kupnjom njezinih proizvoda), a sa ciljem razvoja svijesti o utjecaju naših izbora na druge ljude (radnike i vlasnike korporacija).

- Raspravlja s učenicima/ama o ovim pitanjima:
  - Zašto postoje poduzeća?
  - Tko konzumira proizvode i usluge koje poduzeća proizvode?
  - Kako bi se poduzeća trebala odnositi prema radnicima?
  - Kako mi kao kupci možemo utjecati na prestanak kršenja ljudskih i radničkih prava?
  - Koje bi posljedice imao lokalni i/ili globalni bojkot navedenih korporacija iz članaka?
  - Kako mi kao kupci možemo podržati korporacije i tvrtke koje promiču i žive socio-ekonomsku pravdu i održivu ekonomiju?

- Učenici navode i argumentiraju svoje odgovore. (Cilj je razviti kod učenika svijest o važnosti društveno odgovornog poslovanja tvrtki i podupiranju onih tvrtki koje zagovaraju slobodu udruživanja, dostojanstvenu plaću, zaštitu zdravlja i sigurnosti na radu)

Prijedlozi za nastavnike/ce:

Proizvodi iz pravedne trgovine (Fairtrade) -> Fairtrade certifikat označava pridržavanje pravednih radnih i trgovinskih uvjeta u čijem su proizvodnom procesu radnici i poljoprivrednici pošteno plaćeni za svoj rad. Kakao s UTZ certifikatom -> misija UTZ-a je pridonijeti poboljšanju ekološke prihvatljivosti uzgoja kakaovca, kao i poboljšanju gospodarskih i socijalnih uvjeta u zemljama uzgoja

EU-BIO logotip -> proizvodi proizvedeni u skladu sa strogim ekološkim uredbama EU

FSC certifikat -> certificirani prema strogim smjernicama Forest

Stewardship Councila® i osiguravaju odgovorno upravljanje šumama

GOTS certifikat -> ekološka i socijalno odgovorna proizvodnja tekstila

Članci:

- <https://voxfeminae.net/vijesti/hm-ponovo-na-udaru-zbog-potplacivanja-radnica-u-tvornicama/>
- <https://voxfeminae.net/vijesti/50-000-tekstilnih-radnica-u-bangladesu-u-strajku/>
- <https://voxfeminae.net/vijesti/tekstilne-radnice-u-vijetnamu-suoecne-sa-seksualnim-zlostavljenjem/>
- <https://voxfeminae.net/vijesti/radnice-u-zarinoj-tvornici-u-odjeci-ostavile-poruke-da-nisu-placene-za-svoj-rad/>
- <https://net.hr/danas/nike-just-stop-it-f32a072c-b1ce-11eb-bb98-0242ac15001a>

AKTIVNOST 3

- Trajanje 5 minuta
- Ističu se ključni pojmovi današnje nastavne jedinice.

PRIJEDLOG ZA DODATNE AKTIVNOSTI

- Razred osmišljava kampanju podizanja svijesti pod nazivom: “društveno odgovorna potrošnja i proizvodnja je ”moda” koju treba podržati.

Izvori:

- <https://stopchildlabor.org/the-basic-facts-about-child-labor-globally-from-the-ilo/>
- <https://lora.bioteka.hr/cilj-8-dostojanstven-rad-i-gospodarski-rast/>
- <https://voxfeminae.net/vijesti/hm-ponovo-na-udaru-zbog-potplacivanja-radnica-u-tvornicama/>
- <https://voxfeminae.net/vijesti/50-000-tekstilnih-radnica-u-bangladesu-u-strajku/>
- <https://voxfeminae.net/vijesti/tekstilne-radnice-u-vijetnamu-suoce-ne-sa-seksualnim-zlostavljenjem/>
- <https://voxfeminae.net/vijesti/radnice-u-zarinoj-tvornici-u-odjeci-ostavile-poruke-da-nisu-placene-za-svoj-rad/>
- <https://net.hr/danas/nike-just-stop-it-f32a072c-b1ce-11eb-bb98-0242ac15001a>
- <https://www.youtube.com/watch?v=3wdV-wnHXlc>

Socijalna i ekonomska prava i održivi razvoj

Prijedlog nastavne cjeline izradila Iva Baraba

NASTAVNI PREDMETI: Geografija, Povijest, Etika, Sociologija, Politika i gospodarstvo, Engleski jezik, Građanski odgoj i obrazovanje

OBRAZOVNI CIKLUS: 8. razred osnovne škole – 3. razred srednje škole

TRAJANJE: 4 školska sata (integrirana nastava)

CILJ: promicati uvažavanje socijalnih i ekonomskih prava za pravilno funkcioniranje unutar zajednice

ISHODI:

- usvojiti pojmove: socijalna država, ciljevi održivog razvoja (Agenda 2030), ljudska prava, socijalna i ekonomska prava unutar dokumenata i Povelja (UN)
- uočiti važne članke dokumenata o zaštiti ljudskih prava
- pojasniti socio-ekonomska prava
- izdvojiti socio-ekonomska prava i potkrijepiti primjerima
- analizirati dosljednost poštovanja socio-ekonomska prava
- prepoznati nedosljednost u provođenju ljudskih prava primjerima iz literature

POVEZANOST S CILJEVIMA ODRŽIVOG RAZVOJA:

3– Zdravlje

4 – Obrazovanje

5 – Rodna ravnopravnost

16 - Promovirati miroljubiva i uključiva društva za održivi razvoj, osigurati pristup pravdi za sve i izgraditi učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim razinama

OBLICI I METODE RADA: Metoda usmenog izlaganja, prezentacije, razgovora/rasprave, pisanja, demonstracije, grupni i suradnički rad, brainstorming, participativni interaktivni rad

NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA: kompjuter, projektor, ploča, materijal za rad s učenicima – dokumenti: Agenda 2030, Opća deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tablice za zadatke učenika, radni listići

OPIS I STRUKTURA AKTIVNOSTI

AKTIVNOST 1

- Trajanje 15 minuta
- Nastavnik/ca u uvodu prikazuje video materijal i time daje učenicima okvir za razumijevanje područja ljudskih prava.
- Video GOOD inicijative “Ljudska prava”: <https://www.youtube.com/watch?v=KDXhEAPzNh0>
- Zatim se, gledanjem drugog video materijala, daje širi okvir u kojem učenici saznaju više o Ciljevima održivog razvoja te mogu povezati ljudska prava sa Agendom 2030. i vidjeti primjenu odnosno rad na ostvarenju ciljeva kroz jedan primjer.
- Video materijal na engleskom jeziku “Agenda 2030”: <https://www.youtube.com/watch?v=wN3ePPF949c>
- Nakon gledanja materijala s učenicima se razgovara što su im glavni dojmovi, što im je bilo posebno zanimljivo te se razvije diskusija u kojoj se povezuju sadržaji s predmetima Geografija, Povijest, Etika, Sociologija, Politika i gospodarstvo, Engleski jezik (ovisno o tome s kojim uzrastom se radi) sa pogledanim materijalom.

Savjeti za nastavnike/ce: Nastavnik/ca u dogovoru s ostalim predmetima čiji su sadržaji integrirani u rad može odabrati i druge slične video materijale na preporuku kolega. Također, nastava se može odvijati po dogovoru (ovisno koji nastavnik predmet predaje te aktivnosti koje su navedene predviđene su za razne kombinacije, ovisno o vremenu kojem su unaprijed planirane).

AKTIVNOST 2

- Trajanje 40 minuta
- Nastavnik/ca uz prezentaciju drži izlaganje u kojem predstavlja važne dokumente u području ljudskih prava te predstavlja posebno i ističe važnost socijalnih i ekonomskih prava.
- Učenici istražuju materijale važnih dokumenata: Agenda 2030, Opća deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
- Unutar prvog djela razrade teme, mogući zadatak za usporedbu je da učenici usporede sličnosti i razlike, ukoliko ih ima, koristeći Vennov dijagram ili tablično. S jedne strane mogu se izdvojiti/popisati najvažnija prava, a s druge važni Ciljevi održivog razvoja. (cilj: razumijeti važnost i povezanost socio ekonomskih prava i Ciljeva održivog razvoja)
- Nakon uočavanja važnosti konzumacije prava, potrebno je izdvojiti nekoliko prava koja su im najvažnija te o njima popričati uz pitanja: Zašto baš ta prava smatraju ključnima? Kako njihovo ostvarenje utječe na život ljudi? Koje su posljedice ako ih nismo u mogućnosti ostvariti?

Savjeti za nastavnike/ce: izlaganje povezati s predmetom Povijesti, Sociologije, Politike i gospodarstva, Građanskog odgoja i obrazovanja

AKTIVNOST 3

- Trajanje 35 minuta
- Učenici u 3 ili 6 grupa popunjavaju tablicu 1 koristeći dokumente iz prethodnog zadatka.

Tablica 1

Dokumenti:	Navesti prava koja štite!	Je li to pravo meni zaštićeno?	Koja prava ja želim zaštititi?

- U narednom zadatku koristimo tablicu za sumiranje naučenog. Učenici odgovaraju na pitanja iz tablice, a jedna osoba zapisuje. Tablica se koristi kao podloga za daljnji rad s učenicima na ovim temama.
- Učenike se može uputiti da za sebe ispune ovu tablicu kao uvod u daljnje individualno istraživanje.

Tablica 2

Što znam o socio ekonomskim pravima?	Što želim znati o socio ekonomskim pravima?	Što sam saznao!

AKTIVNOST 4

- Trajanje 10 minuta – 2 školska sata

S učenicima se napravi osvrt na prethodne aktivnosti i evaluira rad. Slijedi vođeni razgovor uz pitanja:

- Koje su im bile dostupne informacije? Je li nešto nedostajalo? Do kojih informacija bi još htjeli doći?
- Što su saznali o zaštiti ljudskih prava? Što misle da je najvažnije?
- Što su novo saznali o socijalnim i ekonomskim pravima? Koja prava misle da su danas ugrožena? Koja bi prava istakli kao jako važna da se štiti?
- Što misle o Agendi 2030. – je li i zašto ovaj dokument koristan?

AKTIVNOST 5

- Trajanje 20 minuta
- Učenici u grupama razvrstavaju socijalna i ekonomska prava. Ako je potrebno, služe se ranije korištenim dokumentima. Nakon toga jedna grupa izlaže te se uspoređuje ako je nešto u drugim grupama drugačije razvrstano, a nastavnik/ca dodatno objašnjava i zajedno s učenicima diskutira o nedoumicama i dopunjava primjerima kao je potrebno.
- Nastavnik/ca pojašnjava međuovisnost socijalnih i ekonomskih prava i kroz primjere prikazuje kako su socijalna neodvojiva od ekonomskih te kako su ekonomski i društveni razvoj povezani.
- Tablice koje se koristi za ovu aktivnost nalaze se u materijalu za nastavnike.

AKTIVNOST 6

- Trajanje 15 minuta
- U ovoj aktivnosti učenici imaju zadatak povezati pojmove. Nastavnik/ca vodi aktivnost koristeći se pripremljenim materijalom te na ploči razvstava/spaja pojmove. Ako postoje tehničke mogućnosti i oprema, zadatak se može izvesti i digitalno. Ako je potrebno, nastavnik/ca dodatno razjašnjava neke pojmove.
- Tablice koje se koristi za ovu aktivnost nalaze se u materijalu za nastavnike.

AKTIVNOST 7

- Trajanje 35 minuta
- Nastavnik/ca, koristeći se člankom za pripremu, izlaže i predstavlja učenicima glave značajke države blagostanja te sustave koji ju čine i uz to pojašnjava ključne pojmove.
- U nastavku se aktivnost može izvesti kao diskusija koju vodi nastavnik/ca ili samostalno ili grupni rad učenika uz prezentacije i dopune te završne zaključke.

Zadatak učenika jeda analiziraju sustave vodeći se pitanjima:

- Kako vidite svrhu ovih sustava? Čemu služe i što bi trebao biti njihov učinak?
- Kako biste ih rangirali po važnosti i zašto? Jesu li svi jednako važni?
- U kojim područjima smatrate da je potrebno više raditi u RH i zašto?
- S kojim od ovih sustava se ste sreli do sada ili ih koristili?

Zdravstvo i zdravstvena zaštita

- uži segment države blagostanja, zdravstvene usluge i naknade za vrijeme bolovanja, pritom se često zdravstvene usluge izdvajaju kao poseban sustav

Mirovinski sustav osiguranja

- uži segment države blagostanja, skup pravnih normi, administrativnih i financijskih institucija kojima se regulira osiguranje rizika starosti, invaliditeta i gubitka hranitelja (obiteljska mirovina)

Socijalna skrb i socijalna pomoć

- novčani i drugi oblici pomoći kako bi se zadovoljile osnovne ljudske potrebe. Osim države mogu ju organizirati neprofitne organizacije, vjerske organizacije itd.

Politika zapošljavanja

- kroz osiguranje i prava za vrijeme nezaposlenosti te rad zavoda za zapošljavanje ogleda se uloga države blagostanja, iako se može promatrati kao samostalni dio ekonomske politike

Obrazovanje

- širi segment države blagostanja, obično se promatra zasebno u odnosu na ostala područja države blagostanja, svrha je robni egalitarizam i jednakost šansi

Stanovanje i stambena politika

- većinom oslonjena na tržište, ali postoji praksa da država određenim skupinama pomaže pri ostvarenju prava na stan (socijalni slučajevi, mladi itd.). Provodi se kroz izravno dodjeljivanje "socijalnih" stanova i /ili subvencioniranje stambenih troškova i troškova financiranja (kamata).

Materijal preuzet sa stranice <https://arhivanalitika.hr/>

AKTIVNOST 8

- Trajanje 10 minuta
- U završnoj aktivnosti ovog ciklusa, nastavnik/ca s učenicima prolazi kroz ključne pojmove su se obrađivali te s njima provjerava razumijevanje i pojašnjava ako je potrebno dodatnim informacijama ili primjerima.

INFO ZA NASTAVNIKE:

Za pripremu nastavnik pročita članak (na poveznici) u kojem su objašnjeni ključni pojmovi te prikazani mehanizmi, mjere i drugi načini kojima se nastoji postići “država blagostanja”, također i kako se država bori protiv siromaštva.

<https://arhivanalitika.hr/blog/b2b-ekonomika-javnog-sektora-6-drzava-blagostanja-preraspodjela-dohotka-i-sustavi-socijalnog-osiguranja-i-skrbi>

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE:

– Materijal za aktivnost 5

Nastavnik/ca otisne i izreže tablicu sa za svaku grupu učenika te otisne donju tablicu u koju učenici razvrstavaju prava. Ukoliko ima tehničke mogućnosti, ova aktivnost može se uraditi korištenjem drugih digitalnih alata.

Jamči se pravo vlasništva.	Porezni se sustav temeljni na načelima jednakosti i pravednosti.	Svatko je dužan sudjelovati u podmirenju javnih troškova, u skladu sa svojim gospodarskim mogućnostima.	Država štiti materinstvo, djecu i mladež.
Nositelji vlasničkoga prava i njihovi korisnici dužni su pridonositi općem dobru.	Svatko ima pravo na rad i slobodu rada.	Djeca su dužna brinuti za starije i nemoćne roditelje.	Djeca ne mogu biti primljena na rad prije zakonom određene dobi.
Roditelji su dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu.	Država osigurava svim poduzetnicima jednak pravni položaj na tržištu.	Tjelesno i duševno oštećeno i socijalno zapušteno dijete ima pravo na osobitu njegu, obrazovanje i skrb.	Obitelj je pod osobitom zaštitom države.
Mladež, majke i osobe s invaliditetom imaju pravo na osobitu zaštitu na radu.	Zabranjena je zlouporaba monopolskog položaja.	Poduzetnička se sloboda i vlasnička prava mogu iznimno ograničiti zakonom radi zaštite interesa i sigurnosti Republike Hrvatske.	Zaposleni mogu imati udjela pri odlučivanju u poduzeće.
Strana osoba može stjecati pravo vlasništva.	Inozemnom ulagaču jamči se slobodno iznošenje dobiti i uloženog kapitala.	Poduzetnička i tržišna sloboda temelj su gospodarskog ustroja RH.	Roditelji imaju pravo i slobodu da samostalno odlučuju o odgoju djece.

Socijalna prava

Ekonomska prava

– Materijal za aktivnost 6

Nastavnik/ca otisne i izreže tablicu s navedenim pravima te ih koristi za razvrstavnje na ploči.

Ukoliko ima tehničke mogućnosti, ova aktivnost može se uraditi korištenjem drugih digitalnih alata.

životna šansa		– svi trebaju uživati isti standard i iste životne šanse
društveni položaj		– velike skupine ljudi koji imaju slične ekonomske resurse, što snažno utječe na njihov način života
jednakost šansi		– ekstremna nejednakost kao sistem društvene stratifikacije
klase		– rezultat osobne nadarenosti, znanja, upornosti ili izbora
jednakost rezultata		– kategorije ljudi koji obavljaju slične funkcije
društveni status		– tretiranje svih na jednak način bez obzira na njihove osobine
ropstvo		– položaji trebaju biti dostupni na osnovu zasluga, a ne na osnovi rođenja ili društvenog podrijetla
društvena stratifikacija		– ako je društveni položaj vrednovan kao viši ili niži
postignuti položaji		– strukturirana, stabilna i trajna nejednakost među skupinama u nekom društvu
univerzalizam		– mogućnosti i zgledi osobe da stekne obrazovanje, prihode, stanovanje, zdravlje

MATERIJAL ZA UČENIKE:

Tablica 1

Dokumenti:	Navesti prava koja štite!	Je li to pravo meni zaštićeno?	Koja prava ja želim zaštititi?

Tablica 2

Što znam o socio ekonomskim pravima?	Što želim znati o socio ekonomskim pravima?	Što sam saznao!

LITERATURA:

<https://www.hpc.hr/wp-content/uploads/2018/07/Gradovi-za-jednakost-ostvarivanje-na%C4%8Dela-jednakosti-na-lokalnoj-razini.pdf>

<https://www.unicef.org/croatia/media/9946/file/Literature%20Review%20-%20EU%20Child%20Guarantee%20-%20CRO.pdf>

<https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Glavno%20tajni%C5%A1tvo/Godi%C5%A1nji%20planovi%20i%20strate%C5%A1ka%20izvje%C5%A1%C4%87a/Nacionalni%20plan%20borbe%20protiv%20siroma%C5%A1tva%20i%20socijalne%20isklju%C4%8Denosti%20za%20razdoblje%20od%202021%20do%202027.pdf>
(Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike / Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine)

<https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

<https://odgovorno.hr/novi-ambiciozni-globalni-ciljevi-za-odrzivi-razvoj-un-2015/>

<http://www.hr.undp.org/content/croatia/hr/home/presscenter/articles/2015/09/25/svjetski-elnici-usvojili-odrive-razvojne-ciljeve.html>

<http://www.odraz.hr/hr/publikacije/publikacije/novi-globalni-ciljevi-odrivog-razvoja-do-2030>

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html

<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

<https://arhivanalitika.hr/blog/b2b-ekonomika-javnog-sektora-6-drzava-blagostanja-preraspodjela-dohotka-i-sustavi-socijalnog-osiguranja-i-skrbi>

<https://www.youtube.com/watch?v=KDXhEAPzNh0>

<https://www.youtube.com/watch?v=wN3ePPF949c>

Kružna ekonomija

Prijedlog nastavne cjeline izradile Maja Mlinarec i Abra Penezić

OBRAZOVNI CIKLUS:

- 6. - 8. razred osnovne škole
- 2. razred četverogodišnjega i 1. razred trogodišnjega srednjoškolskog obrazovanja

TRAJANJE: 1 školski sat

PREDMETI: Geografija, Sat razrednog odjela, Povijest

CILJEVI NASTAVNE JEDINICE:

- Upoznati kako stvaranje svakodnevnih proizvoda utječe na okoliš i ljude.
- Osvijestiti potrebu za smanjenjem negativnih utjecaja.
- Osvijestiti važnost kružne (i lokalne) ekonomije/gospodarstva koje je pravedno prema radnicima i odgovorno koristi resurse.

ISHODI :

- znati glavne značajke kružne i linearne ekonomije
- moći prepoznati oblike kružne i linearne ekonomije te razumjeti njihov utjecaj na okoliš i zaposlenike
- razumjeti posljedice linearne ekonomije
- razumjeti međusobnu globalnu povezanost te korelaciju sa održivim razvojem te znati navesti primjere
- razumjeti, analizirati i moći usporediti nekoliko proizvodnih procesa te ukazati na sličnosti i razlike između njih
- unaprijediti znanje i vještine služenja kartom svijeta i Hrvatske
- unaprijediti vještine prezentacije (javnog izlaganja);
- unaprijediti istraživačke vještine i analize teksta
- unaprijediti komunikacijske i analitičke vještine kroz sudjelovanje u grupnoj diskusiji

OBLICI I METODE RADA: Rad u malim grupama, rad na pomagalu (karti), korištenje internetskih ili pripremljenih materijala.

NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA:

Isprintani materijali koji se mogu izrezivati. Škare, ljepilo, flomaster. Pripremne jedinice "Majica", "Mobitel", "Sofa". A3 ili A4 papir na kojem se grubo iscrtava karta svijeta/Hrvatske, crtanje transportnih ruta. Alternativno: Karta svijeta nacrtana na prozirnoj foliji - crtanje sirovina na mjestima gdje se vade, ili samo označavanje zemalja gdje se sirovine vade, te crtanje transportnih ruta.

OPIS I STRUKTURA AKTIVNOSTI

AKTIVNOST 1

- Uvod u nastavnu jedincu - [video](#) europskog parlamenta o kružnom gospodarstvu (5 minuta)
- Učenici se podijele u tri grupe i nastavnik/ca im daje pripremljene materijale iz kojih vade podatke za rad, kartu, flomastere, škare, sličice, ljepilo i odgovaraju na pitanje: “Odakle dolazi mobitel?” “Odakle dolazi moja majica?” “Odakle dolazi sofa?”. Imaju 10 minuta da označe put pojedinog proizvoda od sirovina preko proizvodnje do prodaje. Unutar pojedinih cjelina putevi mogu izgledati različito. (rad u grupama 10 minuta)
- Nakon izrade učenici se unutar grupe dogovaraju tko će prezentirati put proizvoda pred svima. Nakon ili tijekom prezentiranja proizvoda može se pokrenuti rasprava vezana za utjecaj pojedinog proizvodnog puta na okoliš i prava radnika. (prezentacija 15 minuta)

AKTIVNOST 2

- Trajanje 15 minuta
- Učenici komentiraju i izražavaju mišljenja vezano uz kartu svijeta i proizvode koje su opisivali.
- Nastavnik/ca vodi diskusiju s temom alternativa - lokalna i fer proizvodnja.
- Pitanje za otvaranje rasprave - što je učenicima bilo novo, zanimljivo i što ne razumiju u proizvodnom procesu.
- Učenike se pita što im je logično, a što bi oni radili drugačije.

Rasprava se može fokusirati na:

- 1)** utjecaj na okoliš (iskorištavanje sirovina, transport i emisija CO₂ i toksičnih nusproizvoda proizvodnje)
- 2)** utjecaj na ljudska prava (tko vadi sirovine/proizvodi, izrabljuju li se radnici; što misle o radu koji je potplaćen, iskorištavanju djece za rad i slično)
- 3)** zatvaranju kruga proizvoda - recikliranje (raspravljaju o tome znaju li gdje završavaju proizvodi nakon što ih više ne koriste)

PRIJEDLOZI ZA DODATNE AKTIVNOSTI:

- Učenici mogu dobiti zadatak da se kod lokalnog poduzetnika/proizvođača raspitaju odakle dobivaju sirovine.
- Učenici mogu dobiti zadatak da saznaju kako u svojoj zajednici (ili RH) mogu reciklirati/produžiti život jednom od proizvoda čiji su životni ciklus upoznali (tko popravlja odjeću, mobitele/elektroniku, preuzima stare mobitele, gdje se odjeća može reciklirati, što se događa sa starim namještajem).
- Pisana zadaća može biti istražiti i opisati posljedice/prednosti proizvodnje proizvoda iz primjera, u grupama.

INFO ZA NASTAVNIKE:

Danas je vrlo vidljivo da ekonomski sustavi, ljudi i okoliš bivaju iskorištavani u svim pogledima te da takav put ima mnoge negativne posljedice na svaki od ova 3 aspekta. Da bi postigle što veći profit, međunarodne kompanije neodgovorno iscrpljuju resurse u slabije razvijenim zemljama te direktno uništavaju jedine izvore resursa (poput vode ili plodnog tla) za mnoge ljude. Slabije razvijene zemlje često imaju niske standarde zaštite okoliša te ljudskih prava, što se reflektira na sam proces proizvodnje. Poduzetnik se može pitati, zašto proizvoditi u zemlji koja će zahtijevati

- strogu kontrolu emisija CO₂ i toksičnog otpada,
- da radnici rade u sigurnim uvjetima
- da radnici budu pravedno plaćeni za svoj rad

ako može izabrati proizvodnju u zemlji koja takve zahtjeve nema.

Za poduzetnika ovaj proces finalno znači nižu cijenu proizvodnje, za kupca možda i nižu cijenu proizvoda dok za okoliš to znači nepovratno uništavanje. Iako kupac i poduzetnik to ne vide, ili ne žele vidjeti, uništavanjem okoliša, makar taj okoliš bio "negdje drugdje" u nekim "dalekim zemljama", sudjeluju u procesima uništavanja koji se sve više šire po cjelokupnoj planeti.

Da bi se ovaj proces usporio/zaustavio, potrebna je potpuna promjena odnosa pojedinca prema stvarima, proizvodnom procesu, poduzetništvu, sirovinama i okolišu. Taj je put vrlo težak, ali ne i nemoguć, a trebao bi započeti već u najranijoj dobi, unutar obrazovnog sustava.

Ova nastavna jedinica maleni je pokušaj stvaranja svijesti o navedenim problemima te bi njeni ključni ciljevi bili:

- Razviti svijest o procesu proizvodnje, od sirovine do odlagališta otpada.
- Razviti svijest o ekonomskim, društvenim i okolišnim posljedicama (ne)održive proizvodnje.
- Shvatiti da kružna ekonomija znači financijsku uštedu uslijed: manje korištenja sirovina, generiranje manje otpada čija je sanacija skupa.
- Shvatiti da je jedan od krugova kružne ekonomije i lokalna razina - pojedinac - osobna odgovornost za zaštitu prirodnog staništa ljudi.
- Shvatiti da nerealno niska cijena nekog proizvoda često ukazuje na niz moralno upitnih stavki u njegovoj proizvodnji, od eksploatacije sirovina, uništavanja okoliša, do izrabljivanja radnika, lošim uvjetima rada i neadekvatnom naknadom.
- Potaknuti na promjene navika ili spriječiti da se loše navike uopće razviju.

Temeljni pojmovi

Sirovina - osnovni materijal koji se koristi u izradi nekog proizvoda (pr. sirovine: razne kovine, plastična masa, drvo)

Proizvodnja - proces kojim se iz sirovine dobiva proizvod

Ekonomija/gospodarstvo - potječe od grčkih riječi "oikos" (kuća, domaćinstvo) i "nomos" (zakon, pravilo o upravljanju) te označava sustav razmjene i proizvodnje kojom se bogatstvo neke države stvara

i upotrebljava. U svojoj teorijskoj osnovi, ekonomija ne uzima u obzir činjenicu da su resursi ograničeni, i da ih prekomjernim trošenjem možemo iscrpiti.

Kružna ekonomija/gospodarstvo - ekonomski sustav koji je usmjeren minimiziranju otpada, što boljem iskorištavanju sirovina i produljenju životnog ciklusa proizvoda. U kružnom sustavu se smanjuje unos sirovina, otpad, štetne emisije i energetske gubici. Ovo je moguće postići dizajnom koji će omogućiti dugotrajniji proizvod, održavanjem, popravcima, ponovnom upotrebom (ako tebi nešto više ne treba, možeš to dati nekome kome treba) te recikliranjem.

Recikliranje - ponovna uporaba otpada u proizvodnom procesu osim uporabe otpada u energetske svrhe (Zakon o otpadu, 2004.).

Slika 1. Grafički prikaz ideje kružnog gospodarstva. Preuzeto iz (5)

Resursi za pripremu:

- 1) Video (1:13s) o Kružnom gospodarstvu: <http://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/economy/20151201STO05603/kruzno-gospodarstvo-definicija-vrijednosti-i-korist>
- 2) Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Circular_economy#Beginning_of_the_Circular_Economy
- 3) Korisne infografike Europske agencije za okoliš: <https://www.eea.europa.eu/media/infographics>
- 4) Zakon o otpadu: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_12_178_3083.html
- 5) Dokument Europske unije: Prema kružnom gospodarstvu: program nulte stope otpada za Europu ([https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0398R\(01\)&from=HR](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0398R(01)&from=HR))

Iz uvoda:

Vrijedni materijali ne iskorištavaju se dovoljno u našim gospodarstvima. U svijetu u kojemu potražnja i tržišno natjecanje za ograničenim i ponekad rijetkim resursima neprestano rastu, a opterećenje resursa uzrokuje sve veće propadanje i osjetljivost okoliša, Europa može ostvariti gospodarsku i ekološku korist boljim korištenjem tim resursima. Od industrijske revolucije u našim se gospodarstvima razvio uzorak rasta po načelu "uzmi, izradi, konzumiraj, baci" – linearni model koji se temelji na pretpostavci da su resursi obilni, dostupni te da ih se lako može crpiti i jeftino odlagati. Prelazak na kružno gospodarstvo nužan je za završetak programa učinkovitoga korištenja resursima u okviru strategije Europa 2020. za pametan, održiv i uključiv rast. Veći i održivi napredak učinkovitog korištenja resursima nadohvat su ruke i mogu donijeti veliku gospodarsku korist.

6) Dokument Europske unije: Zatvaranje kruga – akcijski plan EU-a za kružno gospodarstvo: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:8a8ef5e8-99a0-11e5-b3b7-01aa75ed71a1.0023.02/DOC_1&format=PDF

Iz uvoda:

Prelazak na gospodarstvo koje je u većoj mjeri kružno i u kojem se vrijednost proizvoda, materijala i resursa što je dulje moguće zadržava u gospodarstvu, a stvaranje otpada svodi na najmanju moguću mjeru, bitan je doprinos naporima EU-a za razvoj održivog i konkurentnog gospodarstva s niskim emisijama ugljika, u kojem se resursi iskorištavaju učinkovito.

U kružnom će se gospodarstvu zaštitom poduzeća od nestašice resursa i nestabilnih cijena povećati konkurentnost EU-a, čime će se pridonijeti stvaranju novih poslovnih prilika te inovativnih i učinkovitijih načina proizvodnje i potrošnje. U takvom će se gospodarstvu na lokalnoj razini otvarati radna mjesta na svim razinama kvalifikacija te stvarati prilike za socijalnu integraciju i koheziju. Istovremeno će se postići ušteda energije i pridonijeti izbjegavanju nepopravljivih šteta prouzročenih iskorištavanjem resursa brzinom kojom se premašuje Zemljina sposobnost njihove obnove u smislu klime i biološke raznolikosti, onečišćenja zraka, tla i vode. U nedavnom izvješću ukazuje se i na šire prednosti kružnoga gospodarstva, uključujući smanjenje trenutačnih razina emisija ugljikova dioksida. Rad na poticanju kružnoga gospodarstva stoga je usko povezano s ključnim prioritetima EU-a, uključujući radna mjesta i rast, program ulaganja, klimu i energetiku, socijalni program i industrijske inovacije, kao i s naporima u području održivog razvoja koji se poduzimaju na globalnoj razini.

Pripremni materijali koji slijede izrađeni su korištenjem izvora s interneta, sve slike/fotografije mogu se koristiti u nekomercijalne svrhe.

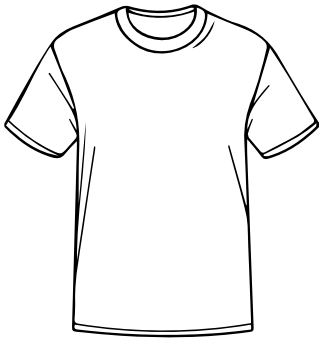
- Put mobitela; <https://www.fairphone.com/en/how-we-work/mapping-phone-made/>
- Put majice; video o putu majice (engl.) 6 minuta: https://www.youtube.com/watch?v=BiSYoeqb_VY&vl=hr
- Put sofe; ovaj je primjer osmišljen na temelju tvornica koje zaista postoje u Hrvatskoj

MATERIJALI ZA UČENIKE

Karte koje služe kao pomoć pri ocrtavanju mapa

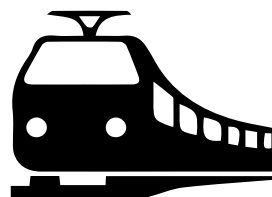
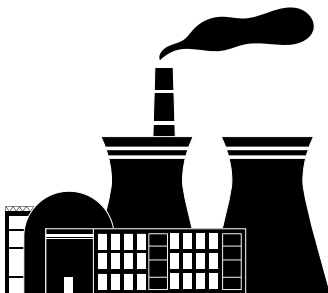
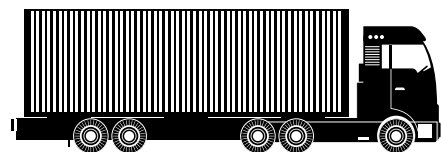
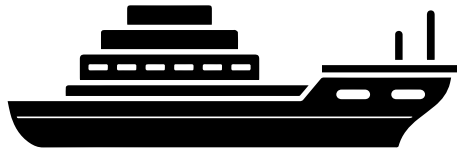
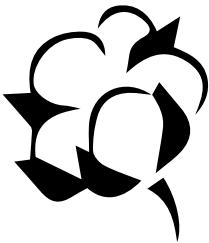

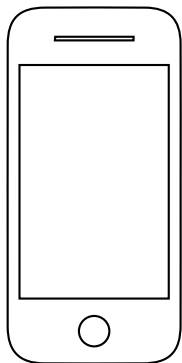

PUT MAJICE

Bijela majica započinje svoj put u obliku cvijeta pamuka, na farmama pamuka u **SAD-u**. Farme pamuka koriste velike količine pesticida, a organski uzgojen pamuk čini tek 1% sveg uzgojenog pamuka. Nakon branja, pamuk se brodovima transportira u tvornice u **Indiju** ili **Kinu** gdje se prerađuje u niti i tkaninu, te se boji. Neke boje mogu sadržavati teške metale kao što su kadmij, krom, živa i olovo. Tkanina nastavlja svoj put kopnenim prijevozom (vlakom ili kamionom) na šivanje. Proizvodnja odjeće odgovorna je za 10% globalnih emisija CO₂. Tako u **Turskoj** ili **Kini** ili **Indiji** ili jednoj od 4000 tvornice odjeće u **Bangladešu**, pamuk postaje majica. Radnici u tvornicama odjeće u Aziji često rade u lošim uvjetima i vrlo su slabo plaćeni i mnogi žive na granici siromaštva. Jednom proizvedena, majica putuje brodom u Europu, kamionom dolazi u **Hrvatsku**, te se prodaje u dućanima. Nakon što se ošteti, izbljedi, više nije moderna, majica se baca i završava na smetlištu, negdje u **Hrvatskoj**. Nakon naftne industrije, tekstila je industrija jedna je od najprljavijih i po okoliš najopasnijih industrija. Za proizvodnju jedne majice, potrebno je do 2700 litara vode. Moguće je reciklirati 97% tekstilnog otpada, a da bi se odjeća razgradila, potrebno je do 40 godina. Prosječno trajanje komada odjeće je oko 3 godine, a kada bi se produljilo za samo 3 mjeseca, prosječna emisija CO₂, upotreba vode i stvaranje otpada smanjilo bi se za 5 do 10%.

- Razmisli, na koji način prikazana industrija utječe na:
  - okoliš
  - prava radnika
- Možeš li istaknuti neke pozitivne i neke negativne utjecaje?
- Koja je tvoja uloga u ovom cijelom procesu?
- Gdje završava tvoja stara odjeća?

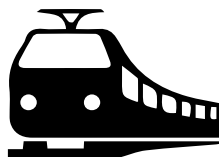
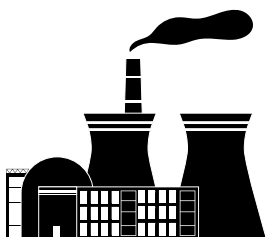
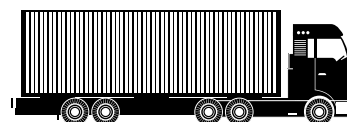
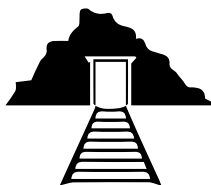
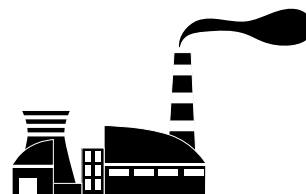

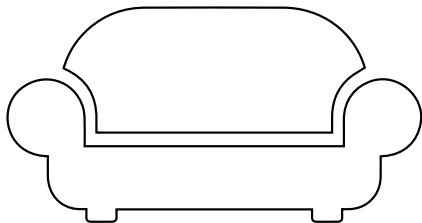

PUT MOBITELA

Mobitel se sastoji od brojnih komponenata koje dolaze iz najrazličitijih dijelova svijeta, no ovdje ćemo pratiti put samo nekoliko njih. Počet ćemo od metala koji su potrebni za izradu raznih elektroničkih komponenti. Tako primjerice imamo zlato koje dolazi iz Peru-a, te kositar koji može dolaziti iz rudnika u **Demokratskoj Republici Kongo**. Radnici, ponekad i djeca, u ovim rudnicima rade u teškim uvjetima i često su vrlo slabo plaćeni. Nakon vađenja, zlato odlazi brodovima u **Švicarsku** na obradu, nakon čega leti u tvornice u **Kinu** u daljnji postupak proizvodnje, dok kositar brodovima putuje direktno u tvornice u **Kinu** na obradu i u daljnji postupak proizvodnje. Plastični dijelovi proizvode se u **Saudijskoj Arabiji** i putuju brodom/kamionom u tvornice u **Kinu**. Razne elektroničke komponente proizvode se u Japanu i Južnoj Koreji a iz Sjedinjenih Američkih Država dolaze primjerice maleni vijci. Svi ovi dijelovi također putuju brodovima i kamionima/vlakovima u različite tvornice u Kini gdje se sklapaju u završni proizvod. Nakon toga gotov mobitel putuje brodovima u **Europu** na pakiranje i pripremu za prodaju preko interneta ili slanje u dućane po Europi, te tako dolazi u **Hrvatsku**. Kada prestane raditi, nije više moderan, ili se ošteti, mobitel se baca i završava negdje na smetlištima u Hrvatskoj. 2018. godine na svijetu je proizvedeno 1.400.000.000 mobitela, a iako je procijenjeni vijek trajanja mobitela oko 50-60 mjeseci, prosječno vrijeme upotrebe jednog mobitela je samo dvije godine. Mnoge sirovine, kao što su plastični dijelovi, razni metali, te elektroničke komponente iz mobitela mogu se ponovno upotrijebiti!

- Razmisli, na koji način prikazana industrija utječe na:
  - okoliš
  - prava radnika
- Možeš li istaknuti neke pozitivne i neke negativne utjecaje?
- Koja je tvoja uloga u ovom cijelom procesu?
- Gdje će završiti tvoj stari mobitel?

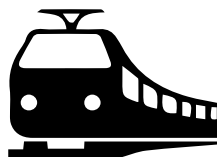
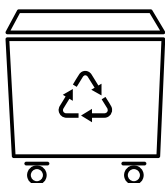
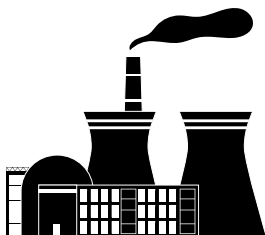
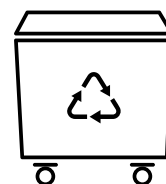
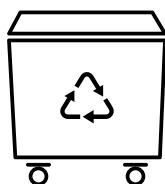
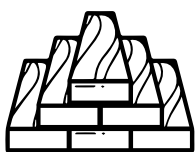
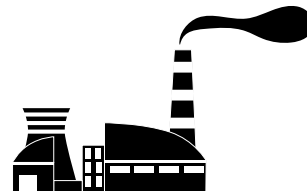
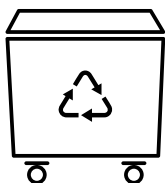
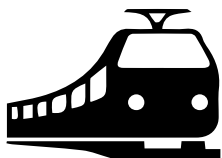

PUT SOFE

Naša sofa započinje svoj put u šumi pored **Požege**, kojom se održivo gospodari (ne uzima se bezgranično, šuma se održava i sadi se novo drveće). Drvena konstrukcija proizvodi se u Požegi, a obrađeno drvo se premazuje ekološkim lakom proizvedenim u tvornici boja u **Zagrebu**. Ostatak koji ostaje nakon prerade drveta prerađuje se u drvene brikete i prodaje lokalnim domaćinstvima u Požegi za grijanje. Među stalnim mušterijama je i lokalna pizzerija sa krušnom peći. Radnici iz tvornica udruženi su u sindikat te u suradnji s poslodavcem dogovaraju uvjete rada kao što su sigurnost na radu, godišnji odmor i sl. Metalni vijci i okovi dolaze vlakom iz **Knina**, dok se tkanina proizvodi u **Čakovcu** od recikliranog tekstila koji se skuplja u kontejnerima diljem Hrvatske. Tekstil se iz Čakovca šalje vlakom u Požegu a gotova sofa prodaje se u dućanima u Hrvatskoj i Europi. Nakon što se ošteti, više nije moderna, ili se neki dio uništi, sofa se može popraviti ili se rastavlja na drvene, metalne i tekstilne dijelove, te se ove sirovine mogu ponovno upotrijebiti u nekom drugom proizvodnom procesu.

- Razmisli, na koji način prikazana industrija utječe na:
  - okoliš
  - prava radnika
- Možeš li istaknuti neke pozitivne i neke negativne utjecaje?
- Koja je tvoja uloga u ovom cijelom procesu?
- Gdje će završiti stari namještaj iz tvog domaćinstva?

— Industrija i okoliš

Utjecaj tekstilne industrije na okoliš i alternativni načini odgovorne proizvodnje i potrošnje

Prijedlog nastavne cjeline izradila Petra Požgaj

OBRAZOVNI CIKLUS:

- 7. i 8. razred osnovne škole
- 1. i 2. razred srednje škole

TRAJANJE: 1 školski sat

PREDMETI: Sat razrednog odjela, Geografija, školski projekt, međupredmetna tema Održivi razvoj

ISHODI:

- Reproducirati stečeno znanje o održivoj proizvodnji i potrošnji
- Opisati uzroke i posljedice tekstilne industrije na okoliš
- Rješavati problemski zadatak primjenom naučenog
- Stvoriti nove ideje, predlagati rješenja i alternativne načine za očuvanje okoliša

OBLICI I METODE RADA: Individualan rad, timski rad, frontalno, rad na projektu, brainstorming

NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA: hamer papir, markeri, pristup internetu, škare, ljepilo

OPIS I STRUKTURA AKTIVNOSTI

AKTIVNOST 1

- Trajanje 20 minuta, 5' – uvod, 15' - kviz

Kviz o tekstilnoj industriji:

- Nastavnik/ca najavi temu i igranje kviza. Učenici se raspodijele u grupe te svaka grupa izabire predstavnika koji će iznositi odgovore.
- Nastavnik/ca postavlja pitanja (strukturirana su T/N, odaberi točan odgovor, ponudi odgovor). Nakon kviza zaključuju se odgovori učenika, a nastavnik/ca dodaje još neke činjenice o tekstilnoj industriji i važnosti recikliranja odjeće.

AKTIVNOST 2

- Trajanje 25 minuta
- Na kraju kviza učitelj zaključuje i rezimira odgovore i zaključuje – tekstilna industrija jedna je od najvećih zagađivača okoliša i znatno doprinosi globalnom zatopljenju te obrazlaže problematiku:

U procesu proizvodnje koriste se prirodna vlakna (vuna, krzno, pamuk, lan...) te umjetna vlakna (poliester, sintetika...) koja su jeftina, a teško ih je reciklirati i trajno zagađuju okoliš. Zbog namjere proizvođača da ostvare veći profit/zaradu, proizvodnju sele u Aziju, Afriku, istočnu Europu, jer su tamo u mogućnosti manje plaćati radnu snagu/radnike (odnosno izrabljivati ljude. Do 2015. godine količina potrošnje odjeće iznosila je 62 milijuna tona, a pretpostavlja se da će do 2030. doseći 103 milijuna tona. Kada bi se 75% tekstilnog otpad recikliralo svijet bi uštedio toliko vode da opskrbi 27,8 milijuna domova, a 17 milijuna tona CO₂ bilo bi manje emitirano. To bi utjecalo na usporavanje klimatskih promjena i nestanak prirodnih vrsta nužnih za preživljavanje čovjeka na planeti, otvorila bi se i nova radna mjesta. Naše društvo još uvijek je nedovoljno osviješteno o važnosti recikliranja odjeće.

- Slijedi rasprava s učenicima o idejama i načinima kako oni mogu sudjelovati u stvaranju održive potrošnje s pitanjima: Što se može učiniti na razini razreda, što na razini škole, zajednice?

Prijedlog: zapisati odgovore učenika – prijedlozi za održivost u proizvodnji i potrošnji odjeće – napravite plakat koji bi se postavio na ulaz škole.

- Nastavnik/ca prikazuje primjer održivosti i dobru praksu u vidu socijalnog poduzetništva (upoznaje učenike sa pojmom socijalno/ društveno poduzetništvo). Jedna takva zadruga je Humana nova koja proizvodi i prodaje tekstilne proizvode od ekoloških i recikliranih materijala. Zapošljava osobe sa invaliditetom i druge društveno isključene skupine čime unaprjeđuje kvalitetu života u zajednici.

PRIJEDLOZI ZA DODATNE AKTIVNOSTI:

- Učenici u grupama tijekom duljeg razdoblja mogu istraživati i predstaviti još primjera udruga, zadruga, zajednica koje se bave socijalnim, društvenim poduzetništvom. Zatim mogu posjetiti zadrugu ili netko iz zadruge doći u školu i upoznati ih sa problemom te radom, svrhom, ciljevima i dobrobitima zadruge.
- Proširite temu, uključite druge probleme prema interesima učenika (nezaposlenost, siromaštvo, prava marginaliziranih pojedinaca i grupa), istražite koje se zajednice ili pojedinci u vašoj zajednici zalažu za boljitak društva u kojem živite.
- U školi organizirajte sakupljanje odjeće koju potom, nakon što akcija završi, pošaljite zadrugi koja se bavi recikliranjem tekstila. Istražite u vašem okruženju koja su udruženja na bilo koji način povezana sa tekstilnom industrijom. To mogu biti udruženja poput gore spomenute socijalne zadruge Humana nova, ali i neosviješteni i neodgovorni proizvođači, ako ih u vašoj sredini ima. U tom smislu učenici mogu napraviti kampanju u vidu apela upućenog takvim proizvođačima.
- Sa učenicima dogovorite plan informiranja ostalih učenika o učinku tekstilne industrije i važnosti recikliranja. Izradite letke ili Facebook stranice. Osigurajte prostor u školi, ukoliko je moguće. Raspodijelite se u timove te zajedno odlučujte o zaduženjima pojedinog tima (osmišljavanje letka, izrada, dijeljenje letaka, lijepljenje letaka izvan škole, promoviranje u zajednici).

- Možete organizirati *second hand* kutak u kojem bi se prodavala ili razmjenjivala korištena odjeća.
- Ukoliko u vašoj školi niste u mogućnosti sakupljati odjeću, pokušajte organizirati dobavljanje kontejnera u kojeg bi se odlagala odjeća. Dozvolite učenicima prijedloge ideja te zajedno pokušajte doći do najoptimalnijeg rješenja.

MATERIJAL I INFO ZA NASTAVNIKE:

Kviz pitanja:

- 1) Znaš li koje su industrije najštetnije za okoliš? Što misliš koje mjesto (po količini zagađenja) zauzima tekstilna industrija?**
(naftna, prehrambena, tekstilna, itd. Tekstilna industrija druga je po redu, nakon naftne)
- 2) Pamuk je jedan od najzagađenijih materijala u tekstilnoj industriji** (Točno, proizvodnja pamuka uništava poljoprivredna zemljišta i zagađuje vodotok. 22.5% svih insekticida i 10% svih pesticida koji se utroše na godišnjoj razini koristi se kod uzgoja pamuka. Možda je teško za povjerovati, ali proizvodnja samo jedne pamučne majice zahtjeva 150 grama pesticida)
- 3) Proizvodnja umjetnih vlakana (poput poliestera, najlona, sintetičke) zahtijeva mnogo novca, a takva vlakna u manjoj mjeri onečišćuju okoliš.**
(Netočno, takva su vlakna jeftina, teško ih je reciklirati, a uglavnom su nerazgradiva te zbog pesticida znatno zagađuju okoliš)
- 4) Koliko kilograma odjeće po stanovniku godišnje završi u komunalnom otpadu?** (prosjek je 18kg)
- 5) Što mislite koliko je tekstilnog otpada moguće reciklirati? (97%)**
  - a) 45%
  - b) 97%
  - c) 60%
- 6) Najveći proizvođač i izvoznik odjeće u svijetu je SAD**
(Netočno, Kina)
- 7) Najveći proizvođač i izvoznik odjeće u Europskoj uniji je Italija**
(Točno)
- 8) Industrija proizvodi 2,1 milijardu tona odjeće, a od toga je reciklirano oko 60%**
(Netočno, samo 20%)

Za pripremu prikaza primjera rada zadruga Humana Nova nastavnik/ca koristi informacije sa stranice <https://humananova.org/>

MATERIJALI ZA UČENIKE:

KVIZ O TEKSTILNOJ INDUSTRIJI

- 1) Znaš li koje su industrije najštetnije za okoliš? Što misliš koje mjesto (po količini zagađenja) zauzima tekstilna industrija?
- 2) Pamuk je jedan od najzagađenijih materijala u tekstilnoj industriji.
  - a) Točno
  - b) Netočno
- 3) Proizvodnja umjetnih vlakana (poput poliestera, najlona, sintetičke) zahtijeva mnogo novca, a takva vlakna u manjoj mjeri onečišćuju okoliš.
  - a) Točno
  - b) Netočno
- 4) Koliko kilograma odjeće po stanovniku godišnje završi u komunalnom otpadu?
- 5) Što mislite koliko je tekstilnog otpada moguće reciklirati?
  - a) 45%
  - b) 97%
  - c) 60%
- 6) Najveći proizvođač i izvoznik odjeće u svijetu je SAD.
  - a) Točno
  - b) Netočno
- 7) Najveći proizvođač i izvoznik odjeće u Europskoj uniji je Italija.
  - a) Točno
  - b) Netočno
- 8) Industrija proizvodi 2,1 milijardu tona odjeće, a od toga je reciklirano oko 60%.
  - a) Točno
  - b) Netočno

Pozitivan utjecaj na zajednicu – smanjenje otpada

Prijedlog nastavne cjeline izradila Sanja Albaneže

NASTAVNI PREDMET: Sat razrednog odjela, Likovna kultura, Priroda i društvo, Hrvatski jezik

MEĐUPREDMETNE TEME (2.ciklus): Održivi razvoj i Poduzetništvo

OBRAZOVNI CIKLUS: 3. - 5. razred osnovne škole

TRAJANJE: 2 školska sata (npr. 30. 11. Međunarodni dan bez kupnje) i jedan projektni dan (npr. 5.12. Međunarodni dan volonterstva i/ili 6.12. sv. Nikola).

CILJEVI:

- Osmisliti, pripremiti i provesti aktivnost koja povezuje smanjivanje otpada, volonterstvo, medijsku pismenost zbog osobne dobrobiti i dobrobiti lokalne zajednice te važnost toga na globalnoj razini.
- Omogućiti učenicima razumijevanje svjetskih pitanja obogaćivanjem znanjima, vještinama, vrijednostima i stavovima poželjnima za svjetskog građanina.
- Trajna “priprema” za život u kojem stjecanje sposobnosti i vještina za analiziranje i kritičko razmišljanje o realnosti omogućava učenicima da postanu aktivni sudionici u društvu.
- Izgraditi vrijednosti temeljene na znanju o globalnim pitanjima i na relevantnim vještinama s ciljem građenja stavova odgovornog globalnog građanstva na individualnom i kolektivnom nivou.

ISHODI:

Sat razrednog odjela:

- učenik opisuje postupke kojih se treba pridržavati pri demokratskom donošenju odluka
- objašnjava ulogu koju zdravi okoliš ima za dobrobit pojedinca i lokalne zajednice
- razumije zašto je odgovorno ponašanje svih prema vlastitoj, tuđoj i zajedničkoj imovini važan dio održivog razvoja
- sudjeluje u rješavanju odabranog problema (ekonomska i okolišna dobrobit potrebe smanjivanja otpada)
- učenik nabraja humane oblike ponašanja, sudjeluje u humanitarnoj akciji
- učenik opisuje primjere neodgovorne potrošnje nametnute reklama i pritiscima vršnjaka i okoline
- učenik prepoznaje i opisuje obilježja blagdana, sudjeluje u obilježavanju blagdana, daruje i biva darovan
- učenik prepoznaje važnost volonterstva za dobrobit zajednice

Priroda i društvo

- učenik objašnjava ulogu koju zdravi okoliš ima za dobrobit pojedinca i lokalne zajednice

- opisuje postupke u obitelji, školi i lokalnoj zajednici kojima se pridonosi očuvanju okoliša
- razumije zašto je odgovorno ponašanje svih prema okolišu važno za očuvanje života na Zemlji
- razumije potrebu i djeluje na smanjivanju otpada u lokalnoj zajednici i šire
- demonstrira i interpretira utjecaj čovjeka na okoliš
- pronalazi mjere zaštite prirode, odnosno procjenjuje nužnost i vrijednost mijenjanja našeg utjecaja na okoliš

Hrvatski jezik: Medijska kultura (medijska pismenost)

- učenik se osposobljava za traženje informacija putem različitih izvora
- učenik shvaća važnost i potrebu kritičkog promišljanja u izboru informacija i to primjenjuje

OBLICI I METODE RADA: grupni rad, izlaganje, diskusija, kritičko gledanje video materijala, izrada plakata,

NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA: *post-it* papirići, video materijal, otisnute slike, evaluacijski listići, papiri flomasteri, bojice, papiri,

OPIS I STRUKTURA AKTIVNOSTI

AKTIVNOST 1

- Trajanje 15 minuta

Definiranje problema

- Učitelj/ica postavlja pitanja učenicima: Ima li na zemlji previše otpada i imamo li mi utjecaj na stvaranje i smanjene otpada?
- Zatim slijedi razgovor i razmjena informacija na teme: Što je otpad, a što smeće? Gdje odlazi smeće i otpad? Što čine sami učenici u obitelji i u školi s otpadom? Kako misle da bi se otpad mogao smanjiti? Što misle da će se dogoditi ako ne smanjimo otpad?
- Učitelj/ica prikazuje video te potom slijedi razgovor o dojmovima

AKTIVNOST 2

- Trajanje 30 minuta

Oluja ideja mogućih rješenja

- Na *post-it* papiriće učenici zapisuju svoje ideje kako bi mogli smanjiti otpad u svakodnevnom životu. Sve ideje lijepe se na ploču te nastavnik s njima razgovara o rješenjima – koja su održivija, koje je lakše ostvariti, koja teže i što je potrebno da se neka od njih ostvare, koji su preduvjeti.
- Slijedi video te razgovor o tome što oni mogu učiniti u svakodnevnom životu da bi smanjili količine otpada
- Učitelj/ica informira učenike o pristupima za smanjenje otpada koje su vidjeli i u videu, a što je samo dio onog što možemo uraditi:
  - a) možemo odvajati otpad i reciklirati (ponovno preraditi) otpad: recikliraj (Recycle)
  - b) možemo smanjiti otpad manjom kupovinom stvari: smanji (Reduce)

- Otvara se razgovor vođen pitanjima: Je li to sve što možemo učiniti? Koliko često idete s roditeljima u kupnju? Volite li dobiti nove stvari? Što npr. "tražite" od sv. Nikole da vam donese? Što s tim predmetima učinite kada vam više ne trebaju (igračke, odjeća, knjige...)? Što još možemo učiniti da bi smanjili otpad? Bi li mogli na neki način dati, pokloniti ono što nam više ne treba? Bi li vi bili radosni, zadovoljni da dobijete nešto takvo umjesto da trošite na novo? Zašto DA, zašto NE? Bi li bili spremni sudjelovati u aktivnosti koja se "ne plaća", biti volonter?
- Učenici dobiju zadatak razmisliti o mogućim rješenjima i aktivnostima koje bi predložili, a da obuhvaća i treće "R" (Reuse.) Što bi mogli ponovo upotrijebiti, umjesto kupovati novo radi uštede novca i smanjenja otpada, a uključuje volonterski rad i sudjelovanje lokalne zajednice?

AKTIVNOST 3

- Trajanje 45 minuta

Odabir rješenja

- Učenici/e se podijele u grupe koje dobiju *puzzle* napravljene od slika u prilogu. Svaka grupa ima jednu sliku odnosno svaki učenik dobije jedan dio slike. U slijedećih nekoliko minuta učenici se trebaju pokušati grupirati tako da svaka grupa složi svoj znak. Zatim nastavnik s njima razgovara o značenju ovih znakova.
- *Učitelj/ica prethodno otisne slika koliko grupa planira imati te svaku sliku izreže na onoliko dijelova koliko će biti učenika u grupi. (npr, ako je u odjeljenju 15 učenika, a želimo tri grupe po 5 učenika isprintamo slike i svaku izrežemo na 5 dijelova-puzzli).*
- Zatim u istim grupama učenici biraju onoga koji će zapisivati, onoga koji će crtati, glasnogovornika grupe i sl. Imaju zadatak da iznađe prijedlog aktivnost koju mogu sami provesti, u školi, a da je jedno od mogućih rješenja smanjenja otpada ponovnom uporabom. Učitelj/ica pomaže, usmjerava, moderira.
- Nakon završene aktivnosti, glasnogovornici grupe prezentiraju svima što je njihova grupa osmislila. Zajednički se komentiraju sva rješenja te učenici odabiru jedno.
- U narednim fazama učitelj/ica s učenicima i roditeljima vodi planiranje te provode akciju.

AKTIVNOST 4

Sajam razmjene u školi 5. ili 6.12.

- Učenici s učiteljicom, roditeljima i ostalim školskim osobljem rade na pripremi sajma razmjene, na koji pozivaju sve učenike škole.

Pripreme za provedbu:

Podjela zadataka po grupama – postojećim grupama dodjeljuju se zadaci za samu provedbu aktivnosti:

- **info-grupa** – društvene mreže, plakati, natpisi, smjerokazi, bonovi (tu može biti više podgrupa)
- **logistička grupa** - određuje mjesto i vrijeme zaprimanja predmeta, priprema prostor za sajam
- **grupa koja će zaprimati predmete za razmjenu**

Učenici pri dolasku na sajam na info punktu ostavljaju 1-3 predmeta koja žele donirati, a za svaki predmet dobiju bon. Bonove mogu zamijeniti za željene predmete iz ponude na dan sajma. Predmeti koji su uobičajeni su igračke, knjige, društvene igre i odjeća (za djecu i za odrasle) i sl. te trebaju biti očuvane, čiste, u funkciji i ispravne.

AKTIVNOST 5

Analiza rezultata

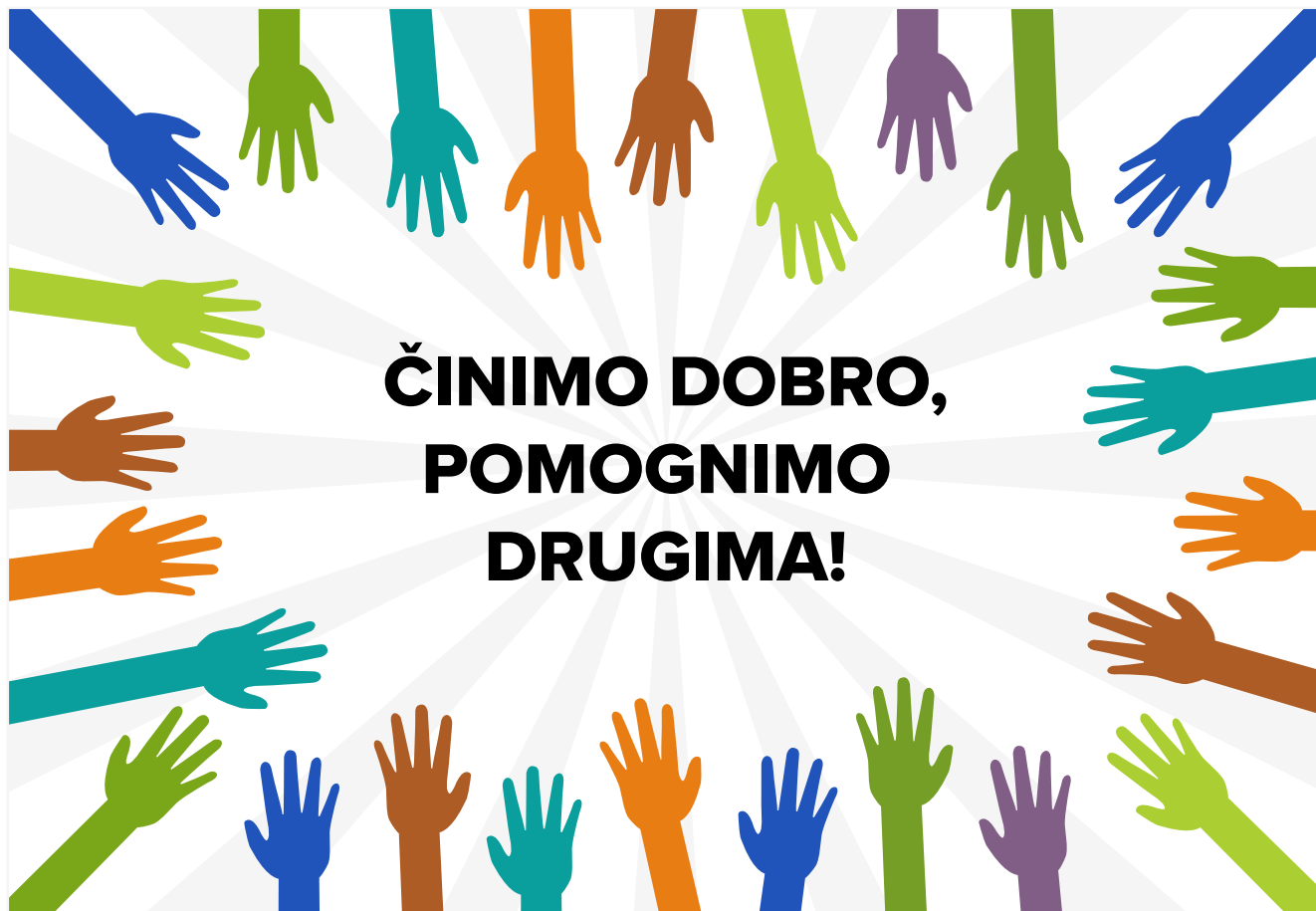
Učiteljica s učenicima provodi analizu nakon provedbe sajma, razgovorom i malim kviz listićem.

Nakon akcije/sajma rezultati se objavljuju u javnim glasilima i na društvenim mrežama (uz sve potrebne suglasnosti).

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE:

Slike za puzzle:

**ČINIMO DOBRO,
POMOGNIMO
DRUGIMA!**

VOLONTERIZAM
NOVAC, AKTIVIZAM, ALTRUIZAM...?

Kako biti solidaran?

Prijedlog nastavne cjeline izradila Sanja Duvnjak

OBRAZOVNI CIKLUS: 7. i 8. razred osnovne škole

TRAJANJE: 1 školski sat

PREDMET: Sat razrednog odjela

CILJEVI:

- upoznati pojam solidarnosti
- osvijestiti značenje solidarnosti
- potaknuti učenike na vlastite akcije solidarnosti

ISHODI:

- upoznati pojam solidarnosti
- produbiti razumijevanje solidarnosti
- naučiti kako djelovati u svrhu solidarnosti
- unaprijediti vještine timskog rada i suradnje
- unaprijediti vještine komunikacije i verbalnog izražavanja
- unaprijediti vještine aktivnog promišljanja

OBLICI I METODE RADA: rad u grupama, samostalni rad učenika, grupna diskusija

NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA: prazni veliki pariti i markeri, radni list s primjerima solidarnosti

OPIS I STRUKTURA AKTIVNOSTI

AKTIVNOST 1

- Trajanje 10 minuta
- Za uvod, razrednik/ca s učenicima otvori razgovor o tome što je solidarnost, a učenici objašnjavaju pojam bilo primjerima bilo opisno. Nakon toga razrednik/ca pojasni značenje termina te pročita jedan primjer solidarnosti, a učenici komentiraju zašto se u navedenom primjeru radi o solidarnosti. Razrednik/ca ponovi isto s odabranim ili svim primjerima s radnog lista, a učenici komentiraju misle li da se radi o solidarnosti i zašto.
- Razrednik zaokružuje uvodni dio objašnjenjem pojma solidarnosti. (U pripremi se koristi definicijama i opisom iz “Info za nastavnike”)

AKTIVNOST 2

- Trajanje 30 minuta

Kako biti solidaran?

- Učenici se podijele u grupe od otprilike 5 članova i dobiju zadatak osmisliti akciju solidarnosti. Za početak trebaju pronaći stvarnu ili pretpostaviti neku potrebu u svojoj okolini. Kada definiraju koji problem će pokušati riješiti i s kime biti solidarni, trebaju osmisliti plan

kako će svoju akciju provesti. Plan treba odgovoriti na pitanja Koji je cilj akcije? Tko sve treba sudjelovati? Kako provesti akciju? Kada? Koliko će akcija trajati?

- Grupe će raditi samostalno na svom planu 20 min. Razrednik/ca vodi računa svi sudjeluju i da su rasprave konstruktivne. Nakon grupnog rada, svaka grupa predstavlja svoju akciju solidarnosti.

AKTIVNOST 3

- Trajanje 5 minuta

Diskusija

- Nakon predstavljanja akcija solidarnosti, svi zajedno komentiraju akcije vođeni pitanjima: Koji su vaši prijedlozi za poboljšanje akcije? Kojoj bi se pridružili i zašto? Ukoliko bude moguće, u idućim nastavnim satima može se krenuti s pripremom realizacije.

INFO ZA NASTAVNIKE:

Solidarnost je jedna od temeljnih vrijednosti ljudskih prava i zato je važno da ju mladi ljudi razumiju. Važna je za stvaranje društva pravde i jednakosti, za bolji i ugodniji život u zajednici. Solidarnost zahtijeva da se pojedinci pokrenu, priključe ili učine neku akciju, korak prema tom uključivijem društvu. Prema Vijeću Europe, solidarnost se smatra ključnim pojmom obrazovanja za demokratsko građanstvo koji traži od osoba da svoja znanja, vještine i stavove u potpunosti koriste za dobrobit cijelog društva i u životu zajednice. Solidarnost je stav, ali i čin djelovanja (*Education For Democratic Citizenship: A Glossary Of Terms For Education For Democratic Citizenship 2001-2004, Council of Europe*).

Primjeri solidarnosti za inspiraciju

a) JEDNI ZA DRUGE

Lucija Luque Akrap i Espi Tomičić, oboje studenti, odlučili su napraviti Facebook grupu pod nazivom Jedni za druge. S obzirom da im se fakultet zatvorio kao posljedica pandemije te im dan više nije bio ispunjen predavanjima, odlučili su putem ove grupe ponuditi svoje slobodno vrijeme starijim i bolesnim osobama te svima potrebitima kojima se nije preporučalo izlaženje. Nudili su svoju pomoć u obliku obavljanja kupovine, odlaska u ljekarnu, nabavke namirnica i slično. U dva dana, grupa je skupila više od 10 000 članova. Najvećim dijelom su oni koji su se učlanili nudili svoju pomoć, a nastale su grupe i u Slavonskom Brodu, Osijeku, Rijeci, Puli, Varaždinu, Splitu, itd. Podijelili su obaveze organiziranja, čitanja *postova* i krenuli voditi grupu. Kako bi izbjegli zloupotrebe situacije, volonteri bi vlastitim novcem kupovali potrepštine poput brašna, tjestenine, jaja, mlijeka, hrane za kućne ljubimce i slično te bi im po isporuci bio vraćen novac. Shvatili su da je zapravo najteže bilo doprijeti do onih najpotrebitijih, starijih osoba koji se ne služe internetom i društvenim mrežama pa su napravili letak koji su volonteri mogli preuzeti na stranici, isprintati, ispuniti svojim podacima i polijepiti po ulazima zgrada. Pokušali su putem župnih ureda doći do informacija o starijim građanima koji žive sami. Prema njihovom iskustvu, najčešće su im se obraćali ljudi koji su ili teško pokretni ili stari ili bolesni te su izražavali kako im je pomoć potrebna zapravo cijele godine.

b) ALPINISTI

Nakon potresa u Zagrebu 22. ožujka 2020. u jeku pandemije, nakon snimki iz zraka utvrđeno je da se na krovovima zgrada nalazi mnoštvo dimnjaka koji zajedno s ostalim oštećenjima predstavljaju veliku opasnost za stanare zgrada te prolaznike u njihovoj blizini. Počela je utrka s vremenom koju su borili vatrogasci, no ubrzo je postalo jasno da uklanjanje tolike količine građevinskog materijala zahtjeva daleko veće ljudstvo ukoliko želimo dimnjake ukloniti čim prije moguće. U tom trenutku, solidarnost sa Zagrepčanima su pokazali alpinisti. Ljudi različitih pozadina i profesija koje povezuje ljubav prema i stručnost na području alpinizma odlučili su donirati svoje vrijeme i vještine te pomoći u uklanjanju oštećenja s visine. Samo nekoliko dana nakon potresa, alpinisti iz različitih društava su se putem društvenih mreža okupili u inicijativu pod nazivom "Alpinisti pomažu". Na njihovoj Facebook stranici stoji sljedeći opis: "Visinski radnici, alpinisti, speleolozi, penjači, visokogorci i svi ostali prirodnjaci ujedinjeni su u jednom cilju – pružanje pomoći u sanaciji grada Zagreba u okviru volonterskog rada" Inicijativa je funkcionirala na sljedeći način: ured za upravljanje hitnim situacijama i javne vatrogasne postrojbe Grada Zagreba bi poslale popis kriznih objekata s napomenama statičara nakon čega bi se slagao raspored koji bi se putem WhatsApp grupe slao svaku večer za sljedeći dan. Od civilne zaštite su dobili rukavice, dok su ostatak opreme nabavljali sami ili dobivali od donacija te su svojim dobrovoljnim radom pomogli gradu i građanima.

c) FOND 5.5

Nekoliko sati nakon potresa u Zagrebu, 5 prijateljica koje žive i rade u Amsterdamu: Anamarija Užbinec, Anja Herceg, Dora i Jana Zane te Sara Juričić pokrenule su crowdfunding kampanju "Zagreb Earthquake Relief" kojom je prikupljeno 173.000,00 eura odnosno 1.300.000,00 kuna. Kampanja je pokrenuta s dvostrukim ciljem: pomoći građanima koji su ostali bez svojih domova i pomoći barem jednoj od bolnica oštećenih u potresu. Dio sredstava uloženo je u kupnju uređaja za Odjel neonatologije u Petrovoj bolnici, a prilikom nabavke ostvarena je suradnja s Klubom roditelja nedonoščadi Palčić. U suradnji sa zakladom Solidarna, inicijativa Zagreb Earthquake Relief pokrenula je Fond 5.5. Sredstva fonda nakon završenog procesa prijave dodijelit će se građankama i građanima Zagreba i to u obliku iznosa do 20 tisuća kuna za hitne popravke materijalne štete ukoliko je njihova nekretnina označena žutom naljepnicom ili iznosa do tri mjesečne stanarine ako je njihova nekretnina označena crvenom naljepnicom.

Za pripremu nastavnik/ca može pogledati [video](#) Solidarnost – što je to?

INFO ZA NASTAVIKE:

Solidarnost je jedna od temeljnih vrijednosti i principa ljudskih prava, ključnim za razvoj društva jednakosti. Solidarnost se povezuje s kapacitetom pojedinaca da se pomaknu iz svoje pozicije i djeluju na promoviranje i obrani prava drugih. Prema Vijeću Europe, solidarnost se smatra ključnim pojmom obrazovanja za demokratsko građanstvo koji traži od osoba da svoja znanja, vještine i stavove u potpunosti koriste za dobrobit cijelog društva i u životu zajednice. Solidarnost je stav, ali i čin djelovanja.

Solidarnost podrazumijeva zajedničko djelovanje motivirano vrijednostima **jednakosti**, zaštite **ljudskog dostojanstva**, **empatije** ili ostvarivanja **zajedničkih interesa**. Solidarnost razvijamo s ljudima koji prolaze slična iskustva i poteškoće kao i mi. To su oni s kojima dijelimo iskustvo svakodnevice. Njihove probleme razumijemo, jer su to i naši problemi. Međutim, solidarnost razvijamo i s drugim ljudima i grupama **unatoč našim razlikama**. To radimo jer razumijemo da smo **međusobno povezani**. Zato iskustva, poteškoće i borbe drugih, čiji se životi razlikuju od naših, **vidimo kao važne za širu zajednicu** te ih podržavamo u nastojanjima da svoje živote poboljšaju.

Znači li to da je solidarnost pomaganje drugima? I da i ne. Dok je pomoći onima u potrebi plemenita gesta, ne mora značiti da djelujemo solidarno. Solidarnim djelovanjem pokušavamo suzbiti **uzroke društvenih nepravdi i promjeniti ono što narušava dostojanstven i kvalitetan život ljudi**. Ako djelujemo solidarno, jednako važno će nam biti osigurati **da drugi ljudi našu pomoć ne trebaju i da ne ovise o nečijoj milostinji**.

Solidarani i humanitaran rad imaju svoje sličnosti, ali humanitaran rad u načelu održava neravnopravne odnose, ne mijenja ih – onaj tko ima (sredstva, moć, znanje) pomaže onima koji nemaju (snagu, sklonište, hranu). Taj odnos je vertikalna, a solidarnost horizontalna. Solidarnošću radimo na osvještavanju nepravde, nejednakost, diskriminacije i nasilja – tražimo promjenu odnosa, vrijednosti i stavova, gradimo društva povezanih ljudi, otporna na podjele i aktivnosti koje dovode do nasilja.

Solidarno djelovanje – djelovanje na uzroke problema; aktivnosti koje imaju pozitivan učinak na uzrok odnosno koje doprinose rješavanju problema na strukturalan način (traže sistemsku promjenu koja vodi ka više pravednosti). Za njega je tipično pružanje podrške, osnaživanje i zajedničko djelovanje sa grupama koje su u nepovoljnom položaju ili su zakinute u ostvarivanju prava i potreba; često zahtijevaju duži vremenski period rada koji može uključivati podršku, osnaživanje, zagovaranje, informiranje, različite vrste javnih aktivnosti.

Humanitarno djelovanje – djelovanje na posljedice ili manifestaciju problema; pomoć pojedincima ili grupama da prebrode ili ublaže probleme s kojima se sreću. Češće su jednokratnog karaktera.

Građanska solidarnost povezuje ljude oko zajedničkog interesa ili cilja. Motivacija varira od potrebe za osobnim rastom preko povezivanja s različitim problemima i/ili ljudima s kojima se možemo poistovjetiti ili imati osobni kontakt do potrebe da reagiramo na nepravdu na višoj/sistemskoj razini. Solidarni smo s obespravljenima i djelujemo da probleme ovih skupina učinimo vidljivima kroz obrazovanje, informiranost i medije. Važno je utjecati na institucije koje imaju moć da nešto promijene sustavnim solidarnim politikama i odlukama kako bi postigli pravednije društvo.

MATERIJALI ZA UČENIKE:

Radni list:

Primjeri solidarnosti

a) Svakodnevni primjeri:

- Pomoći kolegi u učenju
- Recikliranje
- Vegetarijanstvo/veganstvo
- Doniranje krvi ili organa
- Nositi znak roza trakice protiv raka dojke
- Okvir na Facebook profilu za Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama
- Zagovaranje prava manjina u društvu
- Sajam razmjene u školi

b) Primjeri u posebnim ili kriznim situacijama

- štrajk nastavnika i podrška štrajku nastavnika od strane drugih profesija (štrajk solidarnosti)
- izrada i donacija zaštitnih vizira za medicinsko osoblje za vrijeme korone
- besplatne instrukcije za učenike od studenata za vrijeme korone
- protesti protiv policijske brutalnosti u Americi
- Mogu li se učenici sjetiti još kojeg primjera potaknuti ovima?

Pravo na obrazovanje

Pripremile Tina Đaković i Lovorka Bačić

OBRAZOVNI CIKLUS:

- 7. i 8. razred osnovne škole
- 1. i 2. razred srednje škole

TRAJANJE: 2 školska sata/dvosat

PREDMET: Građanski odgoj i obrazovanje, Održivi razvoj, Povijest, Sat razrednog odjela

ISHODI:

- Reproducirati stečeno znanje o pravu na obrazovanje
- Razumjeti nejednakost prilika i početnih pozicija ljudi te utjecaj siromaštva na obrazovanje
- Opisati posljedice nejednakosti na obrazovne mogućnosti
- Kritički analizirati utjecaje različitih faktora na obrazovne mogućnosti
- Znati nabrojati nužne preduvjete potrebne za obrazovanje
- Razumjeti važnost izjednačavanja uvjeta i dostupnosti obrazovanja

OBLICI I METODE RADA: diskusija, izlaganje, korištenje internetskih izvora za prikaz, rad u grupama

NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA: kompjuter i projektor/pametna ploča

OPIS I STRUKTURA AKTIVNOSTI

AKTIVNOST 1

- Trajanje 20 minuta
- Nastavnica s učenicima započne razgovor o dvije teze, pita ih slažu li se s tvrdnjom “kada bi se više trudili, ljudi ne bi bili siromašni”, te traži od njih objašnjenje stava ili razmišljanja. U drugom krugu ih upita što po njihovom mišljenju znači tvrdnja “Svi imaju pravo na obrazovanje” te također obrazlažu svoje stavove.
- Zatim se učenicima pojasni odnos početnih pozicija i mogućnosti različitih grupa ljudi te kako se ostvaruje pravo na obrazovanje – temeljeno na dokumentima u području ljudskih prava koja to propisuju i obavezom države da osigura pristup obrazovanju za sve.
- U svrhu pojašnjavanja može se poslužiti:
  - člankom o pravu djeteta na obrazovanje (iz Konvencije o pravima djeteta)
  - prikazom začaranog kruga siromaštva koji se događa u državama koje nemaju kvalitetno javno obrazovanje.

AKTIVNOST 2

- Trajanje 15 minuta
- Učenicima se prikazuju podaci na interaktivnim mapama vezani za obrazovanje i kvalitetu života – pismenost, dugovječnost, siromaštvo te suodnos ovih podataka koristeći alate (opcija tools) na stranici Gapminder: <https://www.gapminder.org/resources/>
- Uz prikazivanje se s učenicima diskutira što ti podaci znače, kakva su kretanja kroz povijest, što sve utječe na promjene, kako različiti preduvjeti utječu na socio-ekonomski status te obrazovanost.

AKTIVNOST 3

- Trajanje 25 minuta
- Učenici se podijele u grupe od kojih svaka ima zadatak da prodiskutira i zapiše što im sve treba da bi mogli ići u školu i ostvariti pravo na obrazovanje. Uputi ih se da razmisle o svim materijalnim, prostornim, infrastrukturnim preduvjetima te drugim vidovima podrške i uvjeta (npr. kod kuće) da bi se mogli školovati.
- Kratka izlaganja.

AKTIVNOST 4

- Trajanje 20 minuta
- Nastavnica traži od učenika da predlože na koji način se može utjecati na smanjenje siromaštva u društvu te vodi diskusiju. Pitanja koja može postaviti ukoliko je potrebno za razvoj diskusije:
  - Je li u Hrvatskoj obrazovanje jednako dostupno za sve?
  - Postoji li neka skupina kojoj je donekle onemogućen pristup obrazovanju i na koji način?
  - Na koji način se treba financirati obrazovanje da bi se smanjilo siromaštvo i osigurali jednaki uvjeti i dostupnost za sve? Što još treba raditi da bi obrazovanje bilo dostupno?
- Da bi približila postojeće mjere, nastavnica može pojasniti kako se sve iz proračunskih sredstava radi ili može raditi na ispravljanju nejednakosti i omogućavanja pristupa obrazovanju (npr. besplatni udžbenici, dopunska nastava, besplatni školski obrok i dr.) .

AKTIVNOST 5

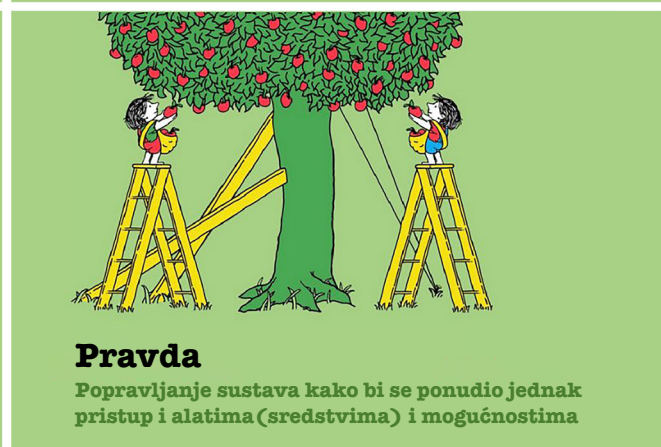
- Trajanje 10 minuta
- Nastavnica projicira i pojašnjava prikaz “od nejednakosti do pravednosti” te diskutira s učenicima što on predstavlja u kontekstu prava na obrazovanje. Cjelina se zaokružuje povratkom na pitanja s početka sata.

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE:

Začarani krug siromaštva/ transgeneracijsko siromaštvo

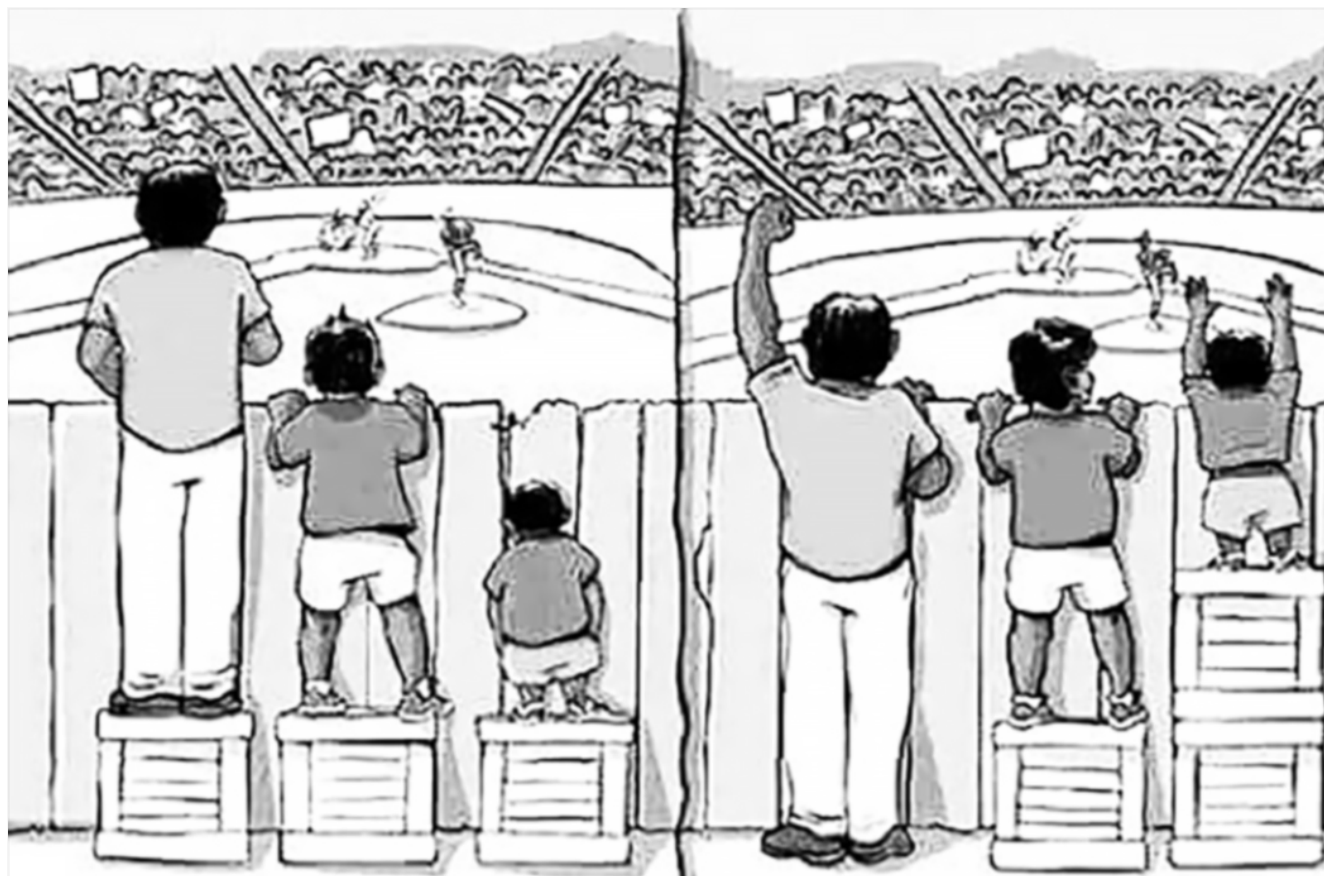
Od nejednakosti do pravednosti

© Equality, Equity and Justice Source: Tony Ruth from Maeda (2019)

Jednakost znači da su svakom pojedincu ili skupini ljudi dana ista sredstva ili prilike.

Pravednost prepoznaje da svaka osoba ima različite okolnosti i raspoređuje točne resurse i prilike potrebne za postizanje jednakog ishoda

JEDNAKOST

– pružiti ljudima istu stvar

PRAVEDNOST

– pošteno je raspodijeliti

4)

DODATNA TEMA ZA RAZMIŠLJANJE O GRAĐANSKOM DOPRINOSU I IDEJE ZA RAD S UČENICIMA

— Javni prostor i sudjelovanje građana

Pripremila Barbara Čirjak

JAVNI PROSTOR

Javni prostor odnosi se na svako područje ili mjesto koje je otvoreno i dostupno svim građanima. Kvalitetan javni prostor je onaj koji svojim korisnicima nudi raznovrsne sadržaje koji ispunjavaju njihove specifične potrebe. Primjerice, novoizgrađene gradske četvrti najviše naseljavaju mlađe obitelji s djecom, zbog čega ti dijelovi grada imaju izraženiju potrebu za prostorima prilagođenima potrebama djece i mladih, kao što su dječja i sportska igrališta, parkovi sa šetnicama i zelenilom ili koncertna i kino dvorana.

Javni prostor uključuje i javne ustanove koje zadovoljavaju specifične potrebe građana, kao što su dječji vrtići, škole, zdravstvene ustanove, knjižnice, domovi za umirovljenike i sl.

Općenito možemo reći da kvalitetni javni prostori uvijek imaju istaknutu "ljudsku dimenziju", odnosno uzimaju u obzir potrebe građana u svojem planiranju i razvoju.

Javni prostori i ustanove se primarno financiraju sredstvima prikupljenima oporezivanjem građana koje potom lokalne vlasti raspoređuju ovlaštenim tijelima koje tim prostorima upravljaju.

Stoga su svi građani posredni "vlasnici" javnog prostora zbog čega se njime trebaju koristiti pažljivo i odgovorno, uvažavajući pri tome i potrebe drugih građana koji se njime koriste.

Pitanja za diskusiju:

- Što znači oporezivanje građana?
- Na koji način tvoja obitelj sudjeluje u financiranju javnih prostora?
- Što znači "odgovorno korištenje javnog prostora"? Navedi pozitivne i negativne primjere koje primjećuješ u svojem neposrednom okruženju.
- Na koji način ti osobno možeš doprinijeti očuvanju i održavanju javnog prostora - primjerice gradskog tramvaja ili sportskog igrališta?

- Koji javni prostor najčešće koristiš?
- Kako se taj prostor još može poboljšati da bi tvoje potrebe bile ispunjene?

SUDJELOVANJE GRAĐANA U PLANIRANJU JAVNOG PROSTORA

Kako bi se bolje mogle utvrditi lokalne potrebe za sadržajima u javnom prostoru - i na taj način pravednije raspodijeliti javni resursi - u planiranju javnog prostora potrebno je uključiti i građane.

Sudjelovanje građana je proces u kojem je svakom pojedincu dana mogućnost sudjelovanja u donošenju odluka koje utječu na većinu. Punoljetni građani svake četiri godine mogu sudjelovanjem na izborima za jedinice lokalne i područne samouprave posredno utjecati na prostorno planiranje glasajući za kandidate za koje vjeruju da će najbolje zastupati njihove interese. Međutim, postoje oblici aktivnije uključenosti građana u kojima oni mogu izravno pomoći donosiocima odluka u prepoznavanju javnog interesa u određenom prostoru. Primjerice, u većim gradovima građani se mogu uključiti u rad mjesnih odbora koji su osnovani upravo radi kvalitetnijeg uvida u uže lokalne probleme, i kao takvi predstavljaju početnu točku djelovanja za građane koji žele inicirati promjene u svom neposrednom okruženju.

ma programa Mirovni studiji koje su radile u mentorskoj grupi pod vodstvom Lovorke Bačić. To su: Barbara Čirjak, Iva Baraba, Maja Mlinarec, Abra Penezić, Petra Požgaj, Sanja Albaneže i Sanja Duvnjak.

Mjesni odbori

Mjesni odbor je najniža jedinica lokalne samouprave koja omogućuje građanima neposredno sudjelovanje u odlučivanju o pitanjima od njihovog svakodnevnog i neposrednog interesa za život i rad. Mjesni odbori imaju svoje područje s utvrđenim granicama, pripadajućim ulicama i kućnim brojevima i sjedište. Mjesni odbor čine svi građani koji imaju prebivalište na tom području. Punoljetni građani s područja mjesnog odbora biraju svoje predstavnike u vijeće mjesnog odbora na vrijeme od četiri godine. Vijeće mjesnog odbora utvrđuje probleme i potrebe građana na svom području i prioritete njihovog rješavanja. Rješava ih uz pomoć radnih tijela odbora, uz pomoć udruga, komunalnih društava, nadležnih odjela gradske uprave, drugih pravnih subjekata i građana.

Informiranje građana

Sva tijela lokalne samouprave imaju zakonsku obavezu transparentnosti prema građanima, što znači da podatke o svojim aktivnostima trebaju što je moguće više učiniti dostupnima javnosti. Dosljedna primjena transparentnosti je najvažnije mjerilo odgovornosti prema široj zajednici i jedno od najboljih sredstava za prevenciju korupcije i drugih oblika zlouporabe javnih ovlasti. Neki od alata za informiranje građane koji se pri tome koriste su:

- Otvoreno zasjedanje vijeća
- Gradska web stranica
- Gradski informativni vodič
- Automatske telefonske informacije
- Info centri
- Informacijski panoi
- Brošure/bilteni/letci
- Izvještavanje u medijima i sl.

Gore navedeni oblici informiranja su neophodni ali i jednosmjerni, odnosno lokalne ih uprave stavljaju na raspolaganje građanima bez njihovog izravnog sudjelovanja. Viši nivo transparentnosti se postiže uspostavljanjem dvosmjerne komunikacije s građanima pri čemu oni imaju priliku izraziti svoje mišljenje i tako izravnije ostvariti utjecaj. Za ostvarivanje takvog dijaloga s građanima mogu se koristiti sljedeći alati:

- Ispitivanje javnog mišljenja – provođenje ankete među građanima o nekom pitanju
- Sastanak građana s vijećnicima
- Mjesni zbor građana
- Javna rasprava (zakonski obavezna kod donošenja prostornih planova)
- Javna tribina
- Rasprave po tematskim grupama i sl.

Građani nisu jedinstvena društvena skupina, već se razlikuju po brojnim značajkama od kojih je za sudjelovanje u odlučivanju važno uzeti u obzir primjerice zdravstveni, socio-ekonomski status, stupanj obrazovanja, ali i digitalne pismenosti pojedinaca i određenih društvenih grupa, te prilagoditi načine informiranja i participativnih aktivnosti tako da omogućuju aktivno uključivanje što većeg broja građana.

Pitanja za diskusiju i prijedlozi aktivnosti:

- Ako živiš u većem gradu, znaš li koji je mjesni odbor nadležan za tvoje mjesto stanovanja?
- Posjeti nekoliko web stranica gradskih ili mjesnih samouprava i analiziraj kvalitetu i korisnost informacija koje nude

Građanski aktivizam u planiranju javnog prostora

Na žalost, u praksi je javni interes često podvrgnut jednom ili više pojedinačnih interesa što se može negativno odraziti na javni prostor. Primjerice, javni prostor može biti pretjerano privatiziran i komercijaliziran, ili pak zapušten. Upravo u takvim situacijama su potrebne građanske inicijative koje reagiraju na neučinkovitost javnog sektora tako što dovode u pitanje postojeće zakone i propise, i zahtijevaju preobrazbu postojećih oblika sudjelovanja građana u odlučivanju.

Nositelji građanskih inicijativa su organizacije civilnog društva koje nastaju udruživanjem građana zbog postizanja zajedničkih ciljeva od javnog interesa. To mogu biti različite udruge, inicijative ili pokreti koji istražuju nove aspekte razvoja grada te istovremeno sudjeluju u tim transformacijama, te se bore protiv privatizacije i prekomjernog ekonomskog iskorištavanja javnih i zajedničkih prostora.

Primjer građanske inicijative: "Čuvamo naš park"

Stanari zagrebačkog naselja Trnjanska Savica udružili su se 2016. godine u civilnu inicijativu Čuvamo naš park suprotstavivši se odluci Grada¹ da se na prostoru jedinog kvartovskog parka sa zelenilom i dječjim igralištem izgradi crkva. Stanari su inzistirali da se postojeći park sačuva te iznađe novo rješenje za gradnju crkve. U građanskom otporu im je stručnu podršku pružila organizacija Pravo na grad i niz drugih organizacija i javnih osoba. Inicijativa je započela protestom pod

¹ Pod pojmom Grad podrazumijevaju se političke institucije kao nositelji moći u procesu odlučivanja i donošenja zakona i planova na razini grada, primjerice Gradska uprava i Gradska skupština.

nazivom “Obrani park” na kojem se okupilo više od tri tisuće građana i prerasla u višemjesečnu kampanju u sklopu koje su organizirane brojne aktivnosti u svrhu sprječavanja neželjene gradnje. Grad je nakon godinu dana odustao od gradnje crkve te pokušao kvartovski park pretvoriti u adrenalinski. Međutim udruženi stanari spriječili su i taj pokušaj prenamjene i betonizacije svoje kvartovske oaze tako što su organizirano izašli pred bagere i nakon toga danima cjelodnevno dežurali u parku. Park na Trnjanskoj Savici je danas i dalje sačuvan, zahvaljujući neumornom otporu svojih stanara.

Moguće aktivnosti

- Raspitaj se postoji li u tvojoj lokalnoj zajednici neka civilna udruga koja je posvećena nekom području javnog interesa.
- Na nivou Europske unije postoji nagrada “Zelene prijestolnice Europe” koja se svake godine dodjeljuje gradovima koje odlikuje visoka kvaliteta života zbog njihove iznimne ekološke, socijalne i gospodarske održivosti. Neki od dobitnika zadnjih godina su primjerice estonski Talinn, slovenska Ljubljana ili finski Lahti. Istraži na koji su način gradovi s titulom “Zelene prijestolnice Europe” osigurali čišći i zdraviji okoliš svojim stanovnicima.

Korišteni izvori:

[Participacija građana u uređivanju javnog prostora](#)

<https://www.rijeka.hr/mjesna-samouprava/>

<https://www.pravonagrad.org/aktivnosti/obrani-park-obrani-grad/>

